7	658	659	660	661	662	
2	683	684	685	686	687	6
7	708	709	710	711	712	7
2	733	734	735	736	737	7
7	758	759	760	761	762	7
2	783	784	785	786	787	7

انتخاب قصائد قاآنی

یعنی

حکیم قاآنی کے کلام کا بہترین انتخاب

مرتبہ

آقا بیدار بخت خاں ایم اے ایم او ایل

پرنسپل دار العلوم السنہ شرقیہ لاہور

(بعد از ترمیم و تنقیح اشاعت سابقہ)

ناشر

ملک نذیر احمد پروپرائیٹر تاج بکڈپو موہن لال روڈ بیرون موری گیٹ لاہور

۱۹۴۱ء

قاآنی اور اُس کی شاعری

"فارسی قصیدہ گوئی کی ابتدا خاقانی سے ہوئی اور انتہا قاآنی سے" شبلیؒ۔
لیکن

خاقانی مشکل پسندی اور بلند خیالی کا دلدادہ تھا۔ اچھے قصیدے کی تمام خصوصیات خاقانی کے قصائد میں موجود ہیں۔ لیکن اس کی دقّت آفرینی نے اس کو عام فہم نہ ہونے دیا۔ قاآنی نے عام مروّجہ روش سے دور ہٹ کر قصیدے کہے اور حق یہ ہے کہ قصیدہ گوئی کا حق ادا کر دیا۔

آپ کا نام حبیب اللہ خاں اور تخلص قاآنی تھا۔ مرزا ابوالحسن شیرازی جو گلشن تخلص کرتے تھے آپ کے والد ماجد تھے۔ اکثر تذکرہ نویس رقم طراز ہیں کہ ابھی اس کی عمر سات برس کی تھی کہ باپ کا سایہ سر سے اٹھ گیا۔ لیکن قاآنی اپنی کتاب "پریشان" میں لکھتا ہے :۔

"یازدہ سالہ بودم کہ پدرم گلشن را شمع کمال بنور جمالش روشن بود۔ خانہ
در پا رفت و ہنور خارش در پا بود کہ کارش از دست شد"

آپ نے خراسان کے سب سے بڑے مکتب میں تعلیم حاصل کی۔ یہ مشہد میں واقع تھا۔ یہیں اس کی شاعری کا چراغ روشن ہوا انہوں نے متعدد رنگین قصیدے اور نقلیں لکھیں۔ رفتہ رفتہ اس کی شہرت اونچے طبقے میں پہنچ گئی۔ اور شہزادہ شجاع السلطنت حسین علی مرزا جو ان دنوں حاکم خراسان تھے انہوں نے دربار میں بلا کر قصیدہ لکھنے کی فرمائش کی اور پھر اس جوہر قابل کی قدر پہچان کر عنایت و رافت کرنے لگا۔ قاآنی نے نہایت شاندار قصیدے اس شہزادہ کی تعریف میں لکھے۔

شاعری - (۱) واقعہ نگاری قصیدہ گوئی کی جان ہے اور قاآنی نے اس کو خوب نبا ہا ہے۔ تمام جزئیات بڑی شان سے ادا کر جاتا ہے ؎

بہار آمد کہ از گلبن ہمے بانگ ہزار آید ۔۔۔ بہر ساعت خروش مرغ زار از مرغزار آید
تو گوئی ارغنوں بستند بر ہر شاخ و ہر برگے ۔۔۔ زبس بانگ تذرو و صلصل و دراج و سار آید
خروش عندلیب و صوت سار و نالۂ قمری ۔۔۔ گہے از گل، گہے از سرو بن گہ از چنار آید

موسم بہار میں نسیم کے چلنے کا سماں کیا خوب دکھایا ہے ؎

نرمک نرمک نسیم زیر گلاں مے وزد ۔۔۔ غبغب ایں مے مکد عارض آں مے مزد
سنبل آں مے کشد گردن آں مے گزد ۔۔۔ گہ بچمن مے چمد گہ بہ سمن مے وزد
گاہ بہ شاخ درخت گہ بہ لب جوئبار

(۲) صنائع بدائع - شاعر اگر محض صنائع بدائع لفظی و معنوی کے لئے شعر کہے تو وہ درجۂ شاعری سے گر جاتا ہے۔ لیکن اگر یہ خوبیاں خود بخود شعر میں پیدا ہو جائیں تو حسن شعر بڑھ جاتا ہے اور بے ساختگی پیدا ہو جاتی ہے۔ قاآنی میں یہ وصف بدرجۂ اتم موجود ہے۔ مثلاً

سوال و جواب ؎

گفتم بیا کہ فصل بہار آمد اے نگار ۔۔۔ گفتا برو کہ فصل بہاریں بہ از نگار
گفتم بہ سرو کے بکنارم قدم نہی ۔۔۔ گفت آں زماں کہ رانی از دیدہ جوئبار

رجوع ؎

بہ سائل بحر و کاں بخشد غلط گفتم جہاں بخشد ۔۔۔ گر گفتم گو نہاں بخشد نہ بسیاری شود پیدا

تنسیق الصفات ؎

بگردوں تیرہ ابرے بامداداں بر شد از دریا ۔۔۔ جواہر خیز و گوہر ریز و گوہر بیز و گوہر زا

ترصیع ؎ کنوں کز سنبل و شمشاد باغ و بوستاں وارد
چمن تزئین و من تمکیں زمیں آئیں زماں زیور

تقسیم ؎

اسی شہزادے کی وساطت سے آپ دربار فتح علی شاہ قاچار میں پہنچے۔ آپ نے وہاں ایک قصیدہ غرّا لکھ کر پیش کیا۔ جس پر خلعت خاص اور مجتہد الشعراء کا خطاب ملا۔ اور دربار میں مصاحب بنائے گئے۔

فتح علی شاہ قاچار کا جانشین محمد شاہ غازی تھا۔ جب قاآنی نے اس کی شان میں قصائد کہے تو اس نے "حسان العجم" کے خطاب سے نوازا اور معقول وظیفہ مقرر کر دیا۔ دوسرے بلند پایہ ایرانی شعرا کی طرح قاآنی کے دل میں بھی ہندوستان کی سیاحت کا شوق پیدا ہوا لیکن دشت ارزن تک آ کر واپس چلے گئے۔

ناصر الدین قاچار بادشاہ بنا تو قاآنی کو ملک الشعرا بنا دیا گیا۔ جب بابیوں نے بادشاہ کی ذات پر قاتلانہ حملہ کیا اور شاہنشاہ بچ گیا تو اس نے ایک بہترین قصیدہ لکھ کر پیش کیا جس کے صلے میں زندگی بھر کے لئے وظیفہ مقرر ہوا۔

وفات۔ آپ نے ۱۲۷۱ھ مطابق ۱۸۵۴ء میں بمقام طہران وفات پائی۔

قاآنی کی فحش گوئی۔ ایرانی شعرا اس حمام میں سبھی ننگے ہیں۔ کیونکہ شاعری تمدن کے تابع ہوتی ہے اور جب تمدن ہی فحاشی کو پسند کرے تو شعرا اس سے اپنا دامن کس طرح بچا سکتے ہیں۔ خاقانی، ملا فتوحی، حکیم سوزنی، انوری، عبید زاکانی تو تھے ہی اس قماش کے لوگ۔ مصیبت یہ ہے کہ نظامی گنجوی، ملا جامی، سعدی اور مولانا روم جیسے بزرگوں کے دامن بھی اس سے آلودہ نظر آتے ہیں۔ پھر قاآنی بیچارہ اس سے کس طرح مامون و مصئون رہتا لیکن پھر بھی وہ اس سلسلے میں معذرت پیش کرتے ہوئے کہہ جاتا ہے ؎

گر بلفظ زشت افتد معنیٔ زیبا بدست ننگ گوہر نیست گر جوید کسے انہار گیں

تصنیفات۔ (۱) پریشان بجواب گلستان سعدی۔

(۲) دیوانِ قصائد و غزلیات۔

(۳) مجموعہ رباعیات و قطعات۔

(۴) دو مثنویاں۔

انتخاب قصائد قاآنی

در مدح نواب شاہزادہ فریدوں میرزا فرمانفرما

اے رفتہ پے صید غزالاں سوئے صحرا   باز آ بسوئے شہر پئے صید دل ما

گر تیر زنی بر دل ما زن نہ بر آہو   در دام نہی در رہ ما نہ بصحرا

نہ شہر کم از دشت و نہ ما کمتر از آہو   صید دل ما کن اگرت صید تمنّا

آہوئے بیاباں نبرد عہد بپایاں   مائیم کہ صیدیم و بقیدیم و شکیبا

اے آہوئے انسی چہ کنی آہوئے وحشی   وین طرفہ کہ صیدے چہ کنی صید تقاضا

ما در تو گریزیم و گریزد ز تو آہو   او صید تو غافل شدہ ما صید تو عمدا

آہوئے بگیرایں ہمہ کآہو بتو گیرند   آہو چہ کنی اے ہمہ شیراں بتو شیدا

چشمت چو با آہوست بجد آہو چشمی   سر روئے و سخنگوئی و سمن بوئے و سمن سا

تا رخت بر افکندہ در سایۂ آہو   تا یاں زند محنت در بنگہ عنقا

از بہر یک آہو کہ در آری بہ کمندش   منّت نتواں برد ز بازوئے توانا

یارا تو ہمہ انسی و آہو ہمہ وحشت   باری بدہ انصاف تو مطبوع تری یا

چوں خود بکمند آر غزالوئے غزالے   کز مشک زرہ سازد و از نافہ چلیپا

از آہوئے سیمیں بستاں آہوئے زرّیں   تا خانہ چو مینو کنی ارشاہد و صہبا

اے زلف تو تاریک تراز خاطر ناداں   وے موئے تو باریک تر از فکرت دانا

شہد است مصفّا بست امّا نہ بباید   بے جہد مو قابکف آں شہد مصفّا

اے لعل شکر خائے تو یک حقّہ گوہر   وے طلعت زیبائے تو یک شقّہ دیبا

زاں حقّہ بود در دل من رشکے پنہاں   زیں شقّہ بود در رخ من اشکے پیدا

یوسف ارببر رشتۂ مہرش نکردے اعتصام یونس ارببر درگہے قربش نہ جستے اقتراب
تا ابد ایں یک نیامد بروں از بطن حوت تا قیامت آں یکے بودے بزندان عذاب

تلمیح ؎

آتش نمرود کے گشتے گلستاں بر خلیل گر بہ انساب جلیل او نہ جستے اقتراب

لف ونشر ؎

فروبگرفتہ گیتی را بباغ وراغ وکوہ ودر نم ابرودم باد وتف برق وغو تندر

(۳) روانی میں کوئی شاعر قاآنی کا ہم پایہ نہیں ہوا ۔ طویل قصیدے لکھتا چلا جاتا ہے روانی اور جوش طبع میں کہیں فرق نہیں آتا اس انتخاب میں آپ کو تمام قصائد اس خوبی سے بھرپور ملیں گے ۔

(۴) تشبیہات واستعارات اگر دور از فہم اور بعید از قیاس نہوں تو شاعری چمک اٹھتی ہے ورنہ الفاظ کا گورکھ دھندا بن کر رہ جاتی ہے ۔ قاآنی نے نادر تشبیہیں اور لطیف استعارے پیدا کئے ہیں ؎

زریزش سحابہا بر آب ہا حباب ہا چو جوئے نقرہ آبہا رواں در آبشار ہا
دو زلف تابدار او بچشم اشکبار من چو چشمہ کہ اندرو شنا کنند مار ہا

المختصر آپ کے کلام کے متعلق بجا طور پر کہا جا سکتا ہے کہ ؎

ز فرق تا بقدم ہر کجا کہ مے نگرم
کرشمہ دامن دل مے کشد کہ جا اینجاست

آقا بیدار بخت ایم اے

ما تنگ شود زاویه از بعد مسافت
در زاویه تنگ کند خصم تو ما را

در شکایت از ممدوح گوید

گر تاج زر نهند ازین پس بسر مرا — بر درگه امیر نه بینی دگر مرا
او باز تیز پنجه و من صعوهٔ ضعیف — روزی بهم فرو شکند بال و پر مرا
او آفتاب روشن و من ذرهٔ حقیر — با نورش از وجود نیابی اثر مرا
او گنج شایگان و منم آن گدا که هست — بر گنج باز دیدهٔ حسرت نگر مرا
بی اژدها چگونه بود گنج لاجرم — از بیم جان بگنج نیاید گذر مرا
عزت چو در قناعت و ذلت چو در طمع — باید قناعت از همه کس بیشتر مرا
من آن همای اوج کمالم که بُد مدام — سیمرغ وار قاف قناعت مقر مرا
یارب چه روی داده که باید به پیش خلق — موسیچه وار این همه دم لابه سر مرا
هر روز روزیم چو دهد روزی آفرین — باید غذا ز بهر چه لخت جگر مرا
بگذشت صیت فضل و کمالم به بحر و بر — با آنکه هیچ بهره نه از بحر و بر مرا
نبود مرا بغیر لب خشک و چشم تر — مانا همین نصیب شد از خشک و تر مرا
قدر مرا قضا و قدر کرده اند پست — تقریع کے سزد بقضا و قدر مرا
نخل امید من مثل شاخ بید بود — ورنه چرا نداد به گیتی ثمر مرا
خود ریشه اش بتیشهٔ توبیخ بر کنم — اکنون که بیخ فضل نه بخشود بر مرا
نظمم چو نیشکر شکر انگیز هست و نیست — جز زهر غصه بهری ازان نیشکر مرا
از نوک کلک سلک گهر آورم ولیک — شبه شبه نماید سلک گهر مرا
شعرم بود بنظم طبرزد ولے ز غم — اکنون بکام گشته طبرزد تبر مرا
از صد هزار غصه یکے باز گویمت — خوانی مگر به سختی لختی حجر مرا
خواند مرا امیر امیران بکاخ خویش — تا خوانده پاسبانش راند ز در مرا

گہ بر کہ رواں گشتم ازاں اشک بدامن — گہ سر کہ عیاں گشتم ازیں رشک بسیما
زاں بر کہ مرا ہر دم تشنہ شب لب و کام — زیں سر کہ مرا ہر دم افزوں شدہ سودا
گر وصل تو اے ترک نہ بختی ست مکرّم — در روئے تو اے دوست نہ فتحی ست منہا
چوں فتح روانی زچہ در لشکر خسرو — چوں بخت روانی زچہ در موکب دارا
شہزادہ آزادہ فریدوں شہ عادل — کز فرط جلالت دو جہاں ست بہ تنہا
بوئے ز ریاض کرمش روضۂ رضواں — جوئی ز حیاض نعمش لجّہ خضرا
ہر گہ بوغا روئے کند فتنہ کند پست — ہر گہ بعطا دست برد فاقہ کشد پا
اے دست تو بخشندہ تر از ابر بہ مجلس — وے تیغ تو رخشندہ تر از برق بہ ہیجا
ہر دم سخن از قہر تو دوزخ بود آں دم — ہر جا صفت از خلق تو جنّت بود آنجا
ابنائے جہاں را بگہ عرض ضمیرت — زیں روئے بدن سرّ سویدا ست ہویدا
گر صاعقۂ قہر تو بر کوہ بتابد — پیکاں دمد اندر عوض خار ز خارا
در نخل ز تاثیر کفت بار ور آید — بس شوشہ زر خیزدش از خوشہ خرما
تیغت عجبا ہیچ نگویم بچہ ماند — برقی است علی اللہ نہ مرگیست مفاجا
جوہرش ثریّا بود و شکل مہ نو — دیجک بمہ نو نشنیدیم ثریّا
در دست تو ماند بہ یکے زورق سیمیں — کز لطمۂ امواج بروں جستہ ز دریا
در قبضۂ تقدیر تو گوئی ملک الموت — ایدوں ز پے مرگ دو گیتی ست مہیّا
فی الجملہ بیک حملہ تر و خشک بسوزد — چوں قہر خداوند تبارک و تعالیٰ
شبہا ز پے صید شدی تا تو بہاموں — دو عبہرم از خوں شدہ دو لالہ حمرا
بے شخص تو اے شخص تو آسایش گیتی — بے روئے تو اے روئے تو آرائش دنیا
یک سلّہ بار ست مرا روح بہ پیکر — یک بیشہ خار ست مرا موئے بر اعضا
ہوشی اگرم بود جہاں برد بہ غارت — صبرے اگرم دید فلک برد بہ یغما
بے روئے توام رشتہ دہد راحت ہیہات — بے یاد توام شاد شود خاطر حاشا
قاآنیت آں بہ کہ دعا گوید اے دوں — تا وصف مکرّر شود و مدح مثنّا

مهر دو کس بپایش مرا پای بست کرد — وز آن دو سر نوشت هزاران خطر مرا

نگذاشت مهرشان که کنم رو بهیچ روی — تا ماند جان به لجهٔ اندوه در مرا

اوّل جناب معتمد الدوله کاستانش — در پیش تیغ حادثه آمد سپر مرا

دوم خدایگان اسد الله خان راد — کز پاس مهر او نددرد شیر نر مرا

زین پیش چشم لطف و عطا یم از آن دو نیست — چون نیست قابلیّت از آن بیشتر مرا

هم نیست روی گفتنم با ذو الریاستین — کو بحر بیکران نه شمارد شمر مرا

هفتاد شعر گفتم اندر مدیح او — یک آفرین نه گفت بهفتاد صر مرا

آوخ که جنس فضل کسادست ورنه بود — نقد سخن رواج تر از سیم و زر مرا

شکر خدا و نعت پیمبر کنم از آنک — کافزود آن بنعمت و این بر خطر مرا

من پادشاه ملک بیانم از آن بود — ز الفاظ گونه گونه حشر در حشر مرا

وز صد هزار تیغ فزون است در اثر
طومار شکوه هائے چنین بر کمر مرا

در مدح امیر کبیر میرزا تقی خان رحمه الله گوید

نسیم خلد می وزد مگر ز جویبار ها — که بوی مشک می دهد هوای مرغزار ها

فراز خاک و خشتها دمیده سبز کشتها — چه کشتها بهشتها نه ده نه صد هزار ها

بچنگ بسته چنگها بنای هشته زنگها — چکاوها کلنگ ها تذروها هزار ها

ز نای خویش فاخته دو صد اصول ساخته — ترانها نواخته چو زیر و بم تار ها

ز خاک رسته لالها چو بسدین پیالها — ببرگ لاله ژالها چو در شفق ستار ها

فگنده اند همهمه کشیده اند زمزمه — بشاخ سرو بن همه چه کبکها چه سار ها

نسیم روضهٔ ارم جهد به مغز دمبدم — ز بس دمیده پیش هم بطرف جویبار ها

بهار ها بنفشها شقیقها شگوفها — شمامها خجسته ها اراکها عرار ها

ز هر کرانه مستها پیالها بدست ها — ز مغز می پرستها نشانده می خمار ها

فراش آستانش افشاند آستین   هست آستین ازاں رو بر چشم تر مرا
منت خدای عز و جل را که داد دی   فراش او ز بہشتی من خبر مرا
زاں صد ہزار زخم که بر من زد آسماں   الحق یکی نه گشت چناں کارگر مرا
مرہم نہاد زخم زبانش بیک سخن   بر زخمہا که بود بدل بیشتر مرا
قولے درشت گفت ولیکن درست گفت   زاں رو که کرد گفتنش در دل اثر مرا
روئے زمین فراخ چه پروا که دست تنگ   پای سفر نه بسته کسی در حضر مرا
راه عراق امن و طریق حجاز باز   وحدت رفیق راه و قضا راہبر مرا
عوری لباس و بی ہنری مایه جوع قوت   تسلیم ہم عنان و رضا ہم سفر مرا
گر چار پای راه سپر نیست گو مباش   پای دو داده است خدا ره سپر مرا
باشد اگر بہر قدمے صد ہزار دزد   چیزے زمن بحیله نه دزدد دگر مرا
مانم چرا به پارس که نبود دراں دیار   فی آب و خاک فی شتر و گاو و خر مرا
یک نقطه پیش نیست سفر از سقر ولے   ایدوں ہزار قطعه حضر از سقر مرا
زیں پس به بحر و بر به تجارت سفر کنم   سرمایه فضل ایزد و کالا ہنر مرا
دیدی دو سال بنشیم در ملک خاوراں   بینی دو سال دیگر در باختر مرا
خورشید ساں بمشرق و مغرب سفر کنم   تازاں سفر فزوده شود فال و فر مرا
چوں عقدهٔ دلم نه گشاید بملک پارس   باید کشید رخت سوی کاشغر مرا
صد خانداں چو منت یک خانه می نہند   آں خانه به فرود گر آید بسر مرا
از روز و شب گریزم اگر بہر روشنی   باید کشید منت شمس و قمر مرا
جای روم که پرتو خورشید و مه دراں   بر فرق می نه تابد شام و سحر مرا
صدر زمانه را بسر آمد چو روزگار   گو نیز روزگار در آید بسر مرا
نه بیش از و کمالم و نه بیش از و جمال   نه ہمچو او قبیله و دخت و پسر مرا
گر بند بند پیکرم از ہم جدا کنند   اندوه او نے رود از دل بدر مرا
احسان او چو خوں بعروقم گرفته جای   خونی که بیشتر شود از نیشتر مرا

کشندهٔ شریرها رهاکن اسیر ها　　خزانهٔ فقیر ها نظام بخش کار ها
بهر بلد بهر مکان بهر زمین بهر زمان　　کنند مدح او بجان بطرز حق گذار ها
خطیبها ادیب ها اریب ها لبیب ها　　قریب ها غریب ها صغار ها کبار ها
بعهد او نشاط ها کنند وانبساط ها　　بمهد در قماط ها ز شوق شیر خوار ها
سحاب کف محیط دل کریم خو بسیط ظل　　محرّزش در آب و گل فخار ها وقار ها
بملک شه ز آگهی بسی فزوده فربهی　　که گشت مملکت تهی ز تنگها ز عار ها
معین شه امین شه یسار شه یمین شه　　که فکر دوربین شه گزیدش از کبار ها
فنای جان ناکسان شرار خرمن خسان　　حیات روح مفلسان نشاط دلفگار ها
بگاه خشمش آنچنان طپد زمین و آسمان　　که هوش مردم جهان ز هول گیر و دار ها
زهی ملک رهین تو جهان در آستین تو　　رسیده از یمین تو بهر تنی یسار ها
بهفت خط و چار حد بهر دیار و هر بلد　　فزون ز حصر و حد و عد تراست جان نثار ها
کبیر ها دبیر ها خبیر ها بصیر ها　　وزیر ها امیر ها مشیر ها مشار ها
دو سال هست کمترک که فکرت تو چون محک　　ز نقد جان یک بیک بسنگ زد عیار ها
هم از کمال بخردی بعزّ و فضل ایزدی　　ز دست جمله بستدی عنان اختیار ها
چنان از اقتدار تو گرفت مایه کار تو　　که گشت روزگار تو امیر روزگار ها
چه مایه خصم ملک و دین که کرد ساز رزم و کین　　که ساختی بهر زمین ز لاشه شان مزار ها
فلیل را نواختی بخیل را گداختی　　برای هر دو ساختی چه تختها چه دار ها
در ستم شکستهٔ ره نفاق بستهٔ　　بآب عدل شستهٔ ز چهر دین غبار ها
بپای تخت پادشه فزودی آنقدر سپه　　که صف کشند دو ماهه ره پیاده ها سوار ها
کشیده گرد ملک و دین بسعی فکرت رزین　　ز توپهای آهنین بس آهنین حصار ها
حصار کوب و صف شکن که خیزدش تف از دهن　　چو از گلوی اهرمن شرر فشان بخار ها
سیاه مور در شکم کنند سرخ چهره هم　　چه چهره قاصد عدم چه مور خیل مار ها
شوند مور ها در او تمام مار سرخ رو　　که بر جهندش از گلو چو مار ها نغار ها

ز ریزش سحابها بر آبها حبابها   چو جوی نقره آبها روان در آبشارها
فراز سرو بوستان نشسته اند قمریان   چو مقریان نغز خوان بزمر دین منارها
فگنده اند غلغله دو صد هزار یک دله   بشاخ گل بی گله ز رنج انتظارها
درختهای بار ور چو اشتران بار بر   همی ز پشت یک دگر کشیده صف قطارها
مهارکش شمال شان سحابها رحال شان   اصول شان عقال شان فروع شان مهارها
درین بهار دلنشین که گشته خاک عنبرین   زمن ربوده عقل و دین نگاری از نگارها
رفیق جو شفیق خو عقیق لب شقیق رو   رقیق دل دقیق مو چه مو ز مشک تارها
بطرهٔ کرده تعبیه هزار طبله غالیه   بمژه بسته عاریه برنده ذو الفقارها
همی دو هفت سال او سواد دیده خال او   شگفته از جمال او بهشتها بهارها
دو کوزه شهد بر لبش دو چهره ماه نخشبش   نهفته زلف چون شبش بتارها تتارها
سهیل حسن چهر او دو چشم من سپهر او   مدام مست مهر او نبیذها عقارها
چه گویمت که دوش چون بناز و غمزه شد برون   بحجره آمد اندرون بطرز میگسارها
بکف بطی ز سرخ می که گر ازو چکد بنی   همی ز بند بندوی برون جهد شرارها
دونده در دماغ و سر جهنده در دل و جگر   چنانکه بر جهد شرر بجنگ ریشه خارها
مرا لعشوه گفت هی تراست هیچ میل می   بگفتمش بیاد کی به بخش هی بیارها
خوش است کامشب ای صنم خوریم می بیاد جم   که گشته دولت عجم قوی چو کوهسارها
ز سعی صدر نامور مهین امیر دادگر   کزو گشوده باب و در ز حصن و از حصارها
بجای ظالمی شقی نشسته عادلی تقی   که مومنان متقی کنند افتخارها
امیر شه امین شه یسار شه یمین شه   که سر ز آفرین شه بعرش سوده بارها
یگانه صدر محترم مهین امیر محتشم   اتابک شه عجم امین شهریارها
امیر مملکت گشا امین ملک پادشا   معین دین مصطفی ضمین رزق خوارها
قوام اغتشاشها عماد احترامها   مدار انتظامها عیار اعتبارها
مکمل قصورها مسدد ثغورها   ممهد امورها منظم دیارها

نباشد این قدر انور نه مه نه مهر نه اختر — ندارد این همه گوهر نه کان نه گنج نه دریا

سپاس خامه خسرو بمدح جامه خسرو — ثنای نامه خسرو ز حد فکرت دانا

ز دور گنبد گردون ز جور اختر وارون

همارہ فارغ و مامون ز جود حضرت دارا

در مدح خاتم انبیا محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله

از سروش وحدتم بر گوش هوش آمد خطاب — یا فتی لا تقتل الاوقات فی عهد الشباب

بعد ازین در کنج عزلت پای در دامن کشم — من کجا و مستی و میخانه و جام شراب

تا توانم نغمه های وحدت را شنید — گوش گیرم چرا بر ناله چنگ و رباب

انقلونی یا قضاة الحق من ارض الخطا — دلونی یا هداة الدین الی دار الصواب

چند در دام طبیعت دانه برچینم ز آز — تا بکی بر چینهٔ دنیا کنم چون کلاب

هادی خود نفس سرکش را کنم ای شگفت — گر چه بر گفتهٔ شیطانم اذا کان الغراب

از نکونامی مرا بهر چه آمد کاین زمان — سر بدنامی بر آرم در میان شیخ و شاب

از خداوند خویش شرمم باد آخر تا بکی — روح را ناطور ناشایسته دارم در عذاب

آفتابم من چرا جان رنجم چون هلال — شاهبازم من چرا بیچاره در بیم از ذباب

من که بر گردون زنم خرگاه دانش چیره رو — بر گذرگاهی چو پیچ خنگ گیرم باشد طناب

اهرمن خو تا بر پند دوی آن ایچم شگفت — فاقلم اندر هوس سپاه و انده حساب

مرغ جان را تا بکی محبوس دارم در قفس — چهره بنمودن را تا چند پوشم در نقاب

چند در تعمیر دنیا کوشم و تخریب دین — تا بکی دارم دوان تن را در اضطراب

مصطفی فرمود ان الناس فی الدنیا ضیوف — جملتش یعنی لدوا للموت وابنوا للخراب

ورنه مانم بین چنین در کار دو بار خویشتن — عزم دارم کار خود را بی جناب مستطاب

نقطهٔ پرگار هستی خط پرگار وجود — قطب گردون کرم توقیع طغرای ثواب

سرور عالم ابوالقاسم محمد آنکه چرخ — با وجود او بود چون ذره پیش آفتاب

ندیدم اژدری چنین شل آتشین تن آهنین | که افگند در اهل کین ز مار ها دمار ها
نداد ماند و ندهد ز دیو پر شود زمین | فگند خار ظلم و کین بمغز ذو الخمار ها
بنظم ملک و دین نگر ز بسکه ساخت زیب و فر | که نگسلد یک از دگر چو پود ها ز تار ها
الا گذشت آن زمن که بگسلند در چمن | میان لاله و سمن حصار ها فشار ها
مرا بپرور آنچنان که ماند از تو جاودان | ز شعر بنده در جهان خجسته یادگار ها
بجای آب شعر من اگر برند در چمن | ز فکر آب و رنج تن رهند آبیار ها
هماره تا بهر خزان شود ز باد مهرگان | تهی ز رنگ و بو جهان چو پشت سوسمار ها

خجسته باد حال تو هزار قرن سال تو
بهر دل از خیال تو شگفته نو بهار ها

در وصف نامهٔ پادشاه گیتی ستان محمد شاه غازی

شکسته خامه آذر گسسته نامه قمطا | چه خامه خامهٔ خسرو چه نامه نامهٔ دارا
گسسته دفتر شاپور و خسته خاطر آذر | شکسته رونق ارژنگ و بسته بازوی مانا
لبیبی خامهٔ ماهر بفرق نامه ظاهر | فشانده خسرو قاهر چه مایه لؤلؤ لالا
سدید و محکم و [illegible] طلیح و فصیح و [illegible] و لامع | بلیغ و روشن و رائق شفیق و ظاهر و شیوا
جمیل و دور قوافی [illegible] | گزین و لائح و بارق جدید [illegible] سخته و غرا
شگرف و نغز و [illegible] معانیش [illegible] | پسند و [illegible] و وافی بلند و شارق و [illegible]
همال سبعه [illegible] ز بسکه دلکش و موزون | مثال فکرت [illegible] ز بسکه روشن و عذرا
ز نظم گفت [illegible] نادره زینت و رونق | گرفت [illegible] بشعر خسرو بیضا
چه نامه قطعه و چه نامه [illegible] خامه و آمه | [illegible] دفتر و نامه نهفته فکرت والا
سطور او همه تابان چو دست موسی عمران | نقوش او همه رخشان چو صدر صفحهٔ سینا
نهال گلشن حکمت [illegible] حکمت | زلال چشمهٔ حسرت سواد دیدهٔ بینا
بآب چشمهٔ حیوان بتاب کوکب تابان | برنگ گوهر عمان ببوی عنبر سارا

عقل پیش قابل ذاتش بود تسلیم محض
پشه کی لاف توانایی زند پیش عقاب

ای شهنشاهی که پیش ابر دست همتت
عرصهٔ دریای پهناور نماید چون سراب

تا نه بر مسمار ذاتت محکم الاطناب شد
کی شدی افراشته این خرگه زرین قباب

فی المثل بر تری آتش اگر بدهی مثال
در زمان ماهیت آتش پذیرد انقلاب

ور به تبدیل زمین و آسمان فرمان دهی
این کند چون آن در رنگ آن کند چون این شتاب

فی تراکمهن توان گفتن نه واجب لیک حق
بعد ذات خویشتن ذات ترا کرد انتخاب

خسروا تا در فشان گردیده در مدحت جبیب
گشته خورشید از فروغ فکرتش در احتجاب

وانکه از دیباچهٔ نعتت کند بابی رقم
در قیامت بر رخش یزدان گشاید هشت باب

بر دعای دوستدارانت کنم ختم سخن
زانکه باشد حد اوصاف تو بیرون از حساب

تا ز تابان مشعل خورشید افروز بزم روز
هر سحر روشن شود چونانکه شب از ماهتاب

تا قیامت کوکب بخت هوا خواهان تو
باد روشن تر ز نور نیر و جرم شهاب

هنگام نهضت عباس شاه غازی طاب ثراه از خراسان و ماندن محمد شاه نور الله مرقده فرماید

آنچه من بینم به بیداری نه بیند کس بخواب
زانکه در یک حال هم در راحتم هم در عذاب

گاه گریم چون صراحی گاه خندم چون قدح
گاه نالم چون صنوبر گاه نالم چون رباب

بر بحال من یکی بنگر بچشم اعتبار
تا شوی آگه که ضدّان نه ندارد اجتناب

گریم و در گریهٔ من خنده ها بینی نهان
خندم و بر خندهٔ من گریها یابی حجاب

زان همی گریم که جان از کام دل شد نا امید
زان همی خندم که دل بر کام جان شد کامیاب

موکب عباس شاهی شد همی از خاوران
شد محمد شه همین فرزند او نایب مناب

آن سپهر مجد و شوکت را همایون شهریار
این سپهر قدر و مکنت را فرازان ماهتاب

الذی ردت الیہ الشمس و انشق القمر ‏ ‏ کان امیاً ولکن عندہٗ ام الکتاب
والذی فی کفہ الکفار لما ابصروا ‏ ‏ کلّم الحصباء قالوا انہ شیٔ عجاب
رہنمائی ہر دو عالم آنکہ در یک چشم زد ‏ ‏ بر گذشت از چار حد و ہفت خط و شش حجاب
از ضمیر انور او از جود ابر دست اوست ‏ ‏ نور جرم آفتاب و مایہ دست سحاب
با شرار قہر او ہر ہفت دوزخ یک شرر ‏ ‏ با سحاب دست او ہر ہفت دریا یک حباب
گر وجود او ندادی ذات واجب را ظہور ‏ ‏ تا ابد ہر بیچہ تقدیر بودی در حجاب
تالی ہستی اوست آنچہ ہست از ممکنات ‏ ‏ غیر ذات حق کز و ہستی وی شد بہرہ یاب
نہ سپہر و شش جہات و ہفت دوزخ ہشت خلد ‏ ‏ باسہ مولود و دو عالم چار ام و ہفت باب
در ہمہ عمر از وجود او خطائی سر نزد ‏ ‏ زانکہ بود افعال نیکویش سراسر وحی ناب
باوجود آنکہ صادر شد خطا از بو البشر ‏ ‏ گر ہمی باور نداری از نبی برخوان فتاب
ور سلیمان حشمت اللہ گر خطا ہی نامدی ‏ ‏ چیست القینا علی کرسیہ ثم اناب
روز و شب از ہاتف غیب این ندا گردد بلند ‏ ‏ انہ من مال عن شرعہ فقد نال العقاب
ہر زمان از ساکنان عرش آید این سروش ‏ ‏ من تطرق فی طریقہ قد اصاب ما اصاب
معنی خوف و رجا تفسیر بغض و مہر اوست ‏ ‏ کان یکی را معصیت نامند این یک اثواب
توبہ آدم نیفتادی قبول کردگار ‏ ‏ تا لفیض خدمتش صدرہ نگشتی فیضیاب
آتش نمرود کی گشتی گلستان بر خلیل ‏ ‏ گر بانساب جلیل او نجستی انتساب
موسی از تیہ ضلالت نامدی ہرگز برون ‏ ‏ تا ز طور رافقش لبیک نشنیدی جواب
نوح اگر بر جودی جودش نجستی التجا ‏ ‏ ہمچو کنعان نامدی ہرگز برون از بحر آب
تا نشستی ایوب از سر چشمہ لطفش بدن ‏ ‏ کی باول حال کردی آنچنان حالت ایاب
تا مسیح از خاک راہش مسح پیشانی نکرد ‏ ‏ کی شدی بر آسمان ہمچون دعای مستجاب
یوسف ار بر رشتہ مہرش نکردی اعتصام ‏ ‏ یونس ار بر درگہ قربش نجستی اقتراب
تا ابد این یک نمی آمد برون از بطن حوت ‏ ‏ تا قیامت آن یکی بودی بزندان عذاب
آسمان ہر جا کہ درماند بدو جوید پناہ ‏ ‏ آری آری آستان او بود حسن المآب

هر تنی کو در خلافت پائی بر جا چون ستون
همچو میخ خرگهش اندر گلو بادا طناب

در مدح حسین خان صاحب اختیار

بهار آمد که از گلبن همی بانگ هزار آید — بهر ساعت خروش مرغ زار از مرغزار آید
تو گوئی ارغنون بستند بر هر شاخ و هر برگی — ز بس بانگ تذرو و صلصل و دراج و سار آید
بجوشد مغز جان چون بوی گل از بوستان خیزد — بپرد مرغ دل چون بانگ مرغ از شاخسار آید
خروش عندلیب و صوت سار و نالهٔ قمری — گهی از گل گهی از سرو بن گه از چنار آید
تو گوئی ساحت بستان بهشت عدن را ماند — ز بس غلمان و حور آنجا قطار اندر قطار آید
یکی بر کف نهد لاله که ترکیب قدح دارد — یکی بر گل کند تحسین کز و بوی نگار آید
یکی بیند چمن را بی تامل مرحبا گوید — یکی بوید سمن را مات صنع کردگار آید
یکی بر لاله پا کوبد که هی هی رنگ می دارد — یکی از گل بوجد آید که بخ بخ بوی یار آید
یکی بر سبزه می غلطد یکی در لاله می رقصد — یکی گاهی رود از هوش یکی گه هوشیار آید
ز هر سوئی نوای ارغنون و چنگ و نی خیزد — ز هر کوئی صدای بربط و طنبور و تار آید
یکی اینجا نوازد نی یکی آنجا گسارد می — صدای های هوی و هی ز هر سوی هزار آید
بهر جا جشنی و جوشی بهر گامی قدح نوشی — نماند غالباً هوشی چو فصل نوبهار آید
مگر در سنبلستان ماه من ژولیده گیسو را — که از سنبل بمغزم بوی جان بی اختیار آید
الا یا ساقیا می ده بجان من پیاپی ده — دمادم هی خورم هی باده که مستی سم خمار آید
سیه شد از ره یار روزم بده آب ربا سوزم — بجانت گر دو صد خرمن ربایک جو بکار آید
بمینا کنار سبزه چون لذت دهد باده — خصوص آندم که از گلزار باد مشکبار آید
دلم برده است شوخی شاهدی شنگی که همچون او — نه ماهی از ختن خیزد نه ترکی از حصار آید
چو باد آن زلف تار کیش بر رخسارش بشوراند — پی تاراج چین گوئی سپاه زنگبار آید
دمی کز هم گشاید حلقه‌های زلف پر چینش — بمغزم کاروان در کاروان مشک تتار آید

مرمرا از ظلمت این آه درد دل خسرمی
مر مرا از هجرت آں شاه درجاں پیچ وتاب

آں پدر از سهم تیرش تیر بدکیشاں به کیش
ایں پسر از بیم تیغش تیغ شاہاں در قراب

آں پدر جمشید تخت وایں پسر خورشید بخت
آں پدر کاموس تاب ایں پسر کاؤس آب

آں پدر با موکبش فتح سعادت همعناں
ایں پسر با موکبش فر و جلالت همرکاب

آں ولیعهد شهنشه ایں ولیعهد پدر
آں چو گل زاد از گلستاں ویں زگل همچوں گلاب

چوں پدر اینک بگیتی ملک بخش و ملک گیر
چوں پدر اینک بگیهاں رنج بین و گنج یاب

زر فشاند مر ستاند بر نماید بر خورد
رنج بیند بیشمر تا گنج یابد بے حساب

درگه کوشش هنر هست ار زره پوشد هنر بر
درگه بخشش سحابست ار سخن گوید سحاب

قدر او کوهست کو را کهکشا نسبتی کمر
جود او بحر یست کو را آسما نسبتی حباب

سیر خنگش سیر گردوں را همی ماند کند آں
روز کیں در عرصه گیتی در افتد انقلاب

جود او بارنده ابر و خشم او درنده ببر
خنگ او غراں هژبر و تیر او پراں عقاب

گر نسیم خلق او در کام ضیغم بگذرد
نشنوی از کام ضیغم جز تشمیم مشک ناب

طفل را با سطوت او رنج ایام مشیب
پیر را با رافت او عیش هنگام شباب

آسماں فتح را نعل سمند او هلال
نو عروس ملک را گرد سپاه او نقاب

لطف او از وادی بطحا بروباند سمن
قهر او از چشمه کوثر برانگیزد تراب

لب به بندد از سخن سحباں چو او گوید سخن
کانچه او گوید خطاهست انچه او گوید صواب

سبعه واژونه را بر کعبه بربندد کسی
کش نباشد آگهی از رتبه ام الکتاب

روز هیجا گر میسر توسن گرداں شود
گرد ره گردوں گر انتر از دعاے مستجاب

خنجرت چوں نوعروساں در شبستاں خلق را
هر نفس ناخن کند از خون بدخواهاں خضاب

گر همه البرز که از آتش شمشیر تو
پیکریش گوگرد ساں فانی شود از التهاب

خسروا طبع کریمت کوه را ماند از آنک
هر سوالی را دهد از لطف بیمنت جواب

باسحاب رحمت جیحوں شود صحراے خشک
با شرار خنجرت هاموں شود دریاے آب

تا بپاساید زمیں مانند حرمت از درنگ
تا بپارامد فلک مانند عزمت از شتاب

حدیث خلق او از خامه چون در نامه بنویسیم　　سراسر نقش دیوانم چو نقش قندهار آید
زبیم تیغ او در دیدگان خصم او زین پس　　بجای مژه پیکان و بجای خواب خار آید
حکیمی گفت هر کس خون خورد لاغر شود اکنون　　یقینم شد که شمشیرش ز خونخواری نزار آید
بروز رزم او در گوش اهل مشرق و مغرب　　بهر جانب که رو آرند بانگ زینهار آید
ز شوق آنکه بر مردم کف رادش به بخشاید　　زر از کان سیم از معدن در از قعر بحار آید
بروز واقعه ز الماس تیغش بسکه خون جوشد　　تو گوئی پهنهٔ گیتی همه یاقوت زار آید
محاسب گفت روزی بشمرم جودش ولی ترسم　　ز خجلت بر نیارد سر اگر روز شمار آید
گر این با کف زربخش چون بر رخش بنشیند　　بدان ماند که ابری بر فراز کوهسار آید
حصاری نیست ملک آفرینش را مگر حزمش　　چه غم بیش فنا را کاندران محکم حصار آید
فلک قدرا ملک صدرا بهار آید بهر سالی　　ببوی آنکه از خلقت بگیتی یادگار آید
بعیدت تهنیت گویند من گویم تو خود عیدی　　بعیدت تهنیت هر کو نشاید شرمسار آید
مرا نوروز نبود روزی که دیدم چهر فیروزت　　دگر نوروزها در پیش من بی اعتبار آید
الا تا نسبت صد را اگر با چار صد سنجی　　چنان چون نسبت ده با چهل یک با چهار آید
حساب دولت افزون از آن کاندر حساب افتد　　شمار مدتت بیرون از آن کاندر شمار آید

تو پنداری دهانت بحر عمان است قاآنی
که از وی رشته اندر رشته در شاهوار آید

در مدح امیر کامگار حسین خان نظام الدوله فرماید

راستی را کس نمیداند که در فصل بهار　　از کجا گردد پدیدار این همه نقش و نگار
عقلها حیران شود کز خاک تاریک نژند　　چون بر آید این همه گلهای نغز کامگار
گر ز نقش آب و خاک است این همه ریحان و گل　　از چه بر ناید گیاهی ز آب و خاک شوره زار
نیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر　　این همه صورت برد بی علت و آلت بکار
چون بپرسی کین تماثیل از کجا آمد پدید　　چون بجوئی کین نقوش و پیرا از کجا شد آشکار

بجان او که هرگه کاکل و گیسوی او بینم — جهان گوئی بچشمم من پر از افعی و مار آید

نگاهم چون همی غلطد ز روی او بموی او — بچشمم عالم هستی پر از دود و شرار آید

چه رمز است این نمیدانم که چون بینم رخ و زلفش — بچشمم هر دو گیتی گاه روشن گاه تار آید

رخش اهواز را ماند کز و کژدم همی خیزد — دمی کان زلف پر چینش بروی آبدار آید

لب قاآنی از وصف لبش بنگاله را ماند — کز و هر دم نبات و قند و شکر بار بار آید

الایا سرو سیمینا بده آن بادهٔ مینا — که گوئی از که سینا تجلّی آشکار آید

مرا گوئی که تحسین کن چو سرتاپای من بینی — تو سرتاپای تحسینی ترا تحسین چکار آید

بجوشد مغز من هرگه که گوئی فخر خوبانم — تو خلاق نکویانی ترا زین فخر عار آید

گلت خوانم جهت دانم بهیچت وصف نتوانم — که حیرانم نمیدانم چه وصفت سازگار آید

تو چون در خانه آئی خانه رشک بوستان گردد — اگر فصل خزان در بوستان آئی بهار آید

غریبی کز تو برگردد بشهر خویش مینالد — که پندارد بغربت از بر خویش و نگار آید

بیادت هست من روزی دو مه زین پیش می گفتم — بود نوروز من روزی که صاحب اختیار آید

حسین خان میر ملک جم که چون در بزم بنشیند — نصیب اهل گیتی از یمین و از یسار آید

بگاه کینه گر تنها نشیند از بر توسن — بر اندیشش چنان اند که یک عالم سوار آید

بگاه خشم مژگانهای او در چشم بدخواهان — چو تیر تهمتن در دیدهٔ اسفندیار آید

ز بیم عدل او خسپد چنان کش نیست بیداری — بچشم فتنه پنداری خواص کوکنار آید

چو یاد از باد قهر او کنم گاه سخن سازی — دوات و دفتر و کلکم بسر سوتار و مار آید

چو وصف تیغ دشمن سوز او را بر زبان رانم — چو دوزخ از دهانم سر بسر سوزان شرار آید

خیال جنبش یکران او چون در ضمیر آرم — فضای عالمم اندر نظر یکسر غبار آید

چون از دست زر افشانش نگارد خامه ام وصفی — ورق اندر ورق دیوان شعرم زرنگار آید

ز طبع و دست او هرگه سخن رانم تو پنداری — که ابر و بحر هم اندر یمین و هم یسار آید

چو طبع روشنش را در صفات منقبت گویم — بچشمم تاب خورشید درخشان مستعار آید

گفتم ای خادم مگر نوروز سلطانی رسید ‌‌ ‌ گفت سخ نخ رای ناقص بین و عقل مستعار
سبزه شد پیروزه پوش و لاله شد مرجان فروش ‌ ‌ سرخ مل آمد بجوش و سرخ گل آمد ببار
کارگاه ششتری شد از شقایق بوستان ‌ ‌ پر ز ماه و مشتری شد از شگوفه شاخسار
خیز و سوی بوستان بگذر که گوئی حور عین ‌ ‌ عنبرین گیسو پریشان است اندر مرغزار
زیر هر شاخی ظریفی با ظریفی باده نوش ‌ ‌ پای هر سروی حریفی با حریفی مے گسار
یک طرف غوغای عود و بربط و مزمار و چنگ ‌ ‌ یک طرف آوای کبک و صلصل و درّاج و سار
صوفی این جا در سماع و مطرب آنجا در سرود ‌ ‌ عاشق اینجا شادمان و دلبر آنجا شادخوار
چشمها در چشم ساقی کاها بر جام مے ‌ ‌ گوش ها بر لحن مطرب روبها در روی یار
شکل نرگس چون بلورین ساغری پر زر مے ‌ ‌ یا فروزان بوته از سیم پر زرّ عیار
گه بپای سروبن از وجد میر قصد تدرو ‌ ‌ گه بشاخ سرخ گل از شوق میخندد هزار
مرزها از ابر آذاری پر از درّ عدن ‌ ‌ مغزها از باد فروردین پر از مشک تتار
خادمک هرچند با من در عبارت تند شد ‌ ‌ حق چو با او بود الحق گشتم از وی شرمسار
گفتم ای خادم بهل آن خامه و دفتر به پیش ‌ ‌ تا دمی تر کنم ز اوّل بده جام عقار
گفت تا کی میخوری ترسم گرت زا بینده رود ‌ ‌ جای جام می بیارم باز گوئی می بیار
باده خواران دگر را قسمتی هم لازم است ‌ ‌ نی نصیب تست تنها هرچه مے در روزگار
گفتم ای خادم تو میدانی زبان در کام من ‌ ‌ هست در بندگی نایب مناب ذوالفقار
می بده کامروز در گیتی منم خلاق نظم ‌ ‌ وار مود مستی مرا در عین مستی چند بار
مست چون گردم معانی در دلم حاضر شوند ‌ ‌ ور ز دلم غائب شوند آنگه که گردم هوشیار
خادمک در خشم رفت و زیر لب آهسته گفت ‌ ‌ باش کامشب می خورد فرزانه میرش بدار
رفت عمدا بر سر میخانه و ز سر جوش خم ‌ ‌ زان شراب آورد کز عکسش زمین شد لاله زار
زان مئی کز وی اگر یک جرعه پاشی بر زمین ‌ ‌ از سر مستی کند هفت آسمان را سنگسار

الغرض جامی دو چون خوردم قلم برداشتم
گفتم اندر یک دو ساعت این قصیده آبدار

خیری از مهر که شد زینسان بگلشن زرد روی / لاله از عشق که شد زینسان به بستان داغدار

از چه بی زنگار سبز است از ریاحین بوستان / از چه بی شنگرف سرخ است از شقایق کوهسار

باد بی عنبر چرا شد این چنین عنبر فشان / ابر بی گوهر چرا گشت این چنین گوهر نثار

بر کف این تسبیح یاقوت از چه گیرد ارغوان / بر سر این تاج زمرد از چه دارد کوکنار

برق از شوق که میخندد بدینسان قاه قاه / ابر از هجر که میگرید بدینسان زار زار

چون مجوسان بلبل از ذوق که دارد زمزمه / چون عروسان گلبن از بهر که بندد گوشوار

ابر غواصی نداند از کجا آرد گهر / باد رقاصی نداند از چه رقصد در بهار

تا که گوید باد را بی مقصدی چندین بپوی / تا که گوید ابر را بی موجبی چندین ببار

چهر سوری از چه شد بی غازه زینسان سرخ رنگ / زلف سنبل از چه شد بی شانه زینسان تابدار

راستی چون خواجه باید عارف یزدان پرست / تا شناسد قدر صنع و قدرت پروردگار

بدر ایران صدر ایجان حاجی آقاسی که هست / هم مرید خاص یزدان هم مراد شهریار

قصه کوتاه دوش چون خورشید گردون رخ نهفت / ماه من از در درآمد بارخ خورشید وار

در دو لعل می فروشش هر چه در صهبا سرور / در دو چشم باده نوشش هر چه مستی در خمار

جادوئی در زلف مفتولش گره اندر گره / ساحری در چشم مکحولش قطار اندر قطار

ارغوان عارضش را حسن و طلعت رنگ و بوی / پرنیان پیکرش را لطف و خوبی پود و تار

از دو چشم کافرش یک دودمان دل دردمند / از دو زلف ساحرش یک خاندان جان بیقرار

توده زلف سیه پیرامن رخسار او / برجی از مشک است گفتی از بر سیمین حصار

چاه یوسف تعبیت کرده است گفتی در ذقن / ماه گردون عاریت بسته است گفتی بر عذار

نی غلط کردم خطا گفتم که نشنیدم بعمر / هیچ چاهی واژگون و هیچ ماهی بی مدار

رشته اندر رشته زلفش همچو تار عنکبوت / حلقه اندر حلقه جعدش همچو پشت سوسمار

طره اش چون پنجه باز شکاری صیدگیر / مژه اش چون چنگ شیر مرغزاری جان شکار

الغرض با یکدگر گفتیم چون لختی سخن / خادم آمد گفت ای قاآنی از حق شرم دار

صحبت معشوق و می تا چند مانا غافلی / زینکه فردا شب شب تحویل هست و وقت بار

بق زاں خورد پیلی شود در چو چکد نیلی شود … وز آں ابابیلی شود خجلت ده طاوس نر

ناداں ازاں گر نو شدا از ننگ ظرفی جو شدا … تا روز حشر ار کوشدا در گل فرو ماند چو خر

حالی زجا بر خاستم خاطر ز غم پیراستم … بزم نشاط آراستم ترتیب دادم ما حضر

آماده کردم بهر وی تار و رباب و چنگ و نی … نقل و کباب و جام و می اسباب عشرت سر بسر

گفتم بدو ای رشک مه بیگانگی از سر بنه … بنشیں بخور بستاں بده شادی بیاور غم ببر

هم بذله بشنو هم بگو هم دل بجو هم گل ببو … هم ساتگیں کش هم سبو هم انگبیں خور هم شکر

خواهد گذشتن چوں جهاں زن رخش غم بیروں جهاں … کز نقش پیدا و نهاں باقی نمی ماند اثر

شادی خوش است و خرمی کز نقش هستی و کمی … جز عیش جان آدمی نخل بقا ندهد ثمر

اینست نقد حال ما کز اوست فرخ فال ما … قسمت ز ماه و سال ما جز آں نشد ای دلشکر

امشب ز دیدارت خوشم فردا ز غم در آتشم … زیرا که فردا میکشم رخت عزیمت بر سفر

نام سفر چوں برده شد آں شوخ چشم آزرده شد … وز غم چناں افسرده شد کاندر خزاں شاخ شجر

زالماس مژگاں ساهی شد از جزع مرجاں ای شد … از دست رفت از پای شد هی زد بروهی ز دلبر

همی گریه کردی جزع همی ناله کردی فزع … همی گفت اسکت یا لکع عذبت طرفی بالسهر

خیری نمود از ارغواں چنبر نمود از خیزراں … افشاند بر گل ضیمراں آرزد یاقوت از گهر

پرتاب کرد از سر کله از ده هلال آرزد مه … صد خنجرش در هر نگه صد ناچخش در هر نظر

همی ریخت بر گل گوهرا همی بیخت بر مه عنبرا … همی بر سمن از عبهرا بارید مروارید تر

جوشید شش از تنور دل آبی که طوفاں زو خجل … چوں نوح هر دم منفعل گویاں کر بی لا تذر

گفتم چرا گشتی چنیں گفتا برو خامش نشیں … چندم ز خود سازی غمیں چندم زند گوئی بتر

می بینمت چوں بوالهوس مشتاق چیزی هر نفس … چوں غافلاں از پیش و پس آشفته حال آسیمه سر

گه پیشه را مخترع گه شیوه را متبع … فاحش الا له سو فعلک فاحذرن کل الحذر

نه عارفی نه متقی نه باده خواری نه نقی … نه پاکدامن نه شقی نه پیش بیں نه پس نگر

ایں آرزو باری بهل کز من نخواهی شد بحل … دائم خجل گردی خجل گر رخت بندی از حضر

حالی سفر کردن چرا رنج سفر بردن چرا … جان و دل آزردن چرا از بهر مشتی سیم و زر

در ستایش نواب فریدون مرزا گوید

دوشینه کایین نیلی صدف گشت از کواکب پر درر — در نزد یکی گفتم که گفتا منم بگشای در

جستم ز جا رفتم دوان آسیمه سر دلدل کنان — تا جویم از نامش نشان تا گیرم از حالش خبر

پرسیدم آخر کیستی دزدی گدائی چیستی — بیهوده‌ئی را نیستی همچون غریبان دربدر

زین پاسخ آمد در غضب بیمه زد صدا کای بی ادب — رهزن نیم کایم بنیمه شب آرم بهر کوئی گذار

بگشای در تا دامنم جان در قدم افشانیم — بر چشم و سر بنشانیم سازی حکایت مختصر

از آن صدای آشنا در موج غم کردم شنا — کای جانم ز خجلت در خفا هوشم ز حیرت در فکر

ناگه بجود لرزید ما وانگه بسر لغزید ما — ما تا خطا ورزید ما کز آن خطا دیدم خطر

آسیمه سار و سرنگون واز برون من از درون — او غرق خوی من غرق خون او منتظر من محتضر

القصه با صد پیچ و تاب از جای جستم با شتاب — از خجلتم جان در عذاب از جسم تم خون در جگر

در باز کردم بر رخش دیدم جهانی فرخش — وز شرم شیرین پاسخش افتاده در لوک دگر

غنجش فزون نازش فزه جعدش همه پیچ و گره — گیسو فتاده چون زره از طرف دوشش تا کمر

روشن رخ و تاریک مو شیرین زبان و تلخ گو — دشمن نهاد و دوست رو نیکو جمال و بد سیر

گیسو زره قامت سنان مژگان خدنگ ابرو کمان — دل آهن و تن پرنیان خط جوشن و صورت سپر

باری چو آمد در سرا دیدا چنان پژمان مرا — گفتا که ای موجب چرا از وصل من جستی حذر

من ماهم و در تیره شب از من رمیدی بی سبب — در تیره شب ماه ای عجب نیکوتر آید در نظر

گفتم خطا کردم خطا ایدون عطا باید عطا — ای رویت آزرم ختا ای مویت آشوب تتر

گفتا بهل این های و هو عذر گناه چندین مجو — بر خیز و پرکن سبو زان باده پر شور و شر

زان باده کز وی خار خشک آرد دو صد من مشک بیز — از رنگ و بو چون لعل و مشک از زیب و فر چون ماه و خور

بویش بعنبر ماندا رنگش بگوهر ماندا — بیجاده تر ماندا لولوی خشک مستتر

هم عقل را پیوند از و هم جان و دل خرسند از و — [illegible] در بند از و هم ز و معاصی مغتفر

از بسکه صاف است و روان هم ظاهر است و هم نهان — همچون معنا در بیان همچون معانی در صور

گوید زبس خوف قصاص ابن المفر ابن المناص ابن النجاة ابن الخلاص ابن المقام ابن المقر
شاها مرا یک ملتمس باقیست بشنو یک نفس کافکنده چرخم در قفس چون طائری بال و پر
سالیست افزون تا مرا از افتران منودی برترا هم سیم دادی هم زرا هم گنج دادی هم گهر
بس زر و سیم خواسته بخشیدیم نا خواسته واکنون زجا برخاسته عزمم باهنگ سفر
نه اسپ دارم نه رهی وز سیم وزر جیبم تهی هم در سرم فکر رهی هم در دلم عزم خطر
هم زر خواهم جعفری هم جامه خواهم عبقری هم بنده خواهم بربری هم باره خواهم ره سپر
هم خواهم از گیتی خدا کش جان یک گیتی فدا خواهم که اجرای مرا افزون کند بیمی دگر
هم خواهم اندر بارگه بارم دهی بیگاه و گاه زان پس که از درگاه شه شد نخل علمم بارور
از تو سخا وز من ثنا از تو عطا وز من دعا از تو کرم وز من وفا از تو مراد از حق ظفر
تا لاله روید از دمن تا ژاله بارد در چمن تا ناله خیزد از دهن تا هاله گیرد بر قمر
یارت فزون خصمت قلیل این یک عزیز آن یک ذلیل این یک صحیح آن یک علیل این شادمان آن نوحه گر

قاآنی این اشعار تو بین پر هنر گفتار تو
رونق دهد بازار تو در نزد شاه دادگر

در ستایش شهنشاه اسلام پناه ناصر الدین شاه غازی رحمه الله گوید

فرو گرفته گیتی را بباغ و راغ و کوه و در نخم ابر و دم باد و تف برق و غو تندر
شخ از نسرین هوا از مه چمن از گل تل از سبزه حواصل بال و شاهین چشم و هدهد تاج و طوطی پر
ز ابر و اقحوان و لاله و شاه اسپرم بینی هوا اسود زمین ابیض دمن احمر چمن اخضر
عقیق و کهربا و بسد و پیروزه را ماند شقیق و شنبلید و بوستان افروز و سیسنبر
ز صنع ایزدی محو ند و مات و هائم و حیران اگر بوشا اگر ارژنگ اگر مانی اگر آزر
کنون کز سنبل و شمشاد و باغ و بوستان گرد چمن تزئین دمن تمکین بن آئین زمان زیور

چندان ز پی خیل و رمه این هایهو وین دمدمه
دنیا نماند این همه گیتی نیرزد این قدر

گیرم سفر کامست و به خورشیدسان تا مست و به
یک صبح تا شامست و به از خاوران تا باختر

چندان نیرزد این عنا کز حضرتی گردی جدا
کورا ظفر بخشد خدا بر خسروان دادگر

شاه آفریدون کز سمک بر رفته صیتش تا فلک
با خلق و کردار ملک با خلق و دیدار بشر

فرخنده شاه راستین کش کان بود در آستین
با قدر او گردون زمین با جود او دریا شمر

مغلوب حکمش چار حد منکوب قهرش دیو و دد
هم حکمران بر نیک و بد هم قهرمان بر خیر و شر

بر عالم و آدم کیا کا حشمش مطاب از کیا
جنت ز خلقش یک گیا دوزخ ز قهرش یک شرر

عین زمین عون زمان شاه جهان ماه مهان
غیث کرم غوث امان فضل ادب اصل هنر

کان سبی بحر بها هم بادهی هم بانهی
خورشید بارالیش سها یاقوت با جودش مدر

مذبوح از تیغش سمک مجروح از رمحش فلک
مرجوح با خلقش ملک مطروح با قطفش شکر

خشمش چو دوزخ جانگزا قهرش چو جنت جانفزا
هم تابع حکمش قضا هم پیرو امرش قدر

عالم ز عدل او حرم رایج بعهد او کرم
باقی ز خلق او ارم تابی ز تیغ او سقر

ای چون شعاع مهر و مه تیغت گشوده خشک و تر
دی چون فروغ صبحگه صیتت گرفته بحر و بر

خنگت صبا تیغت وبا از این و باد ز آن صبا
خاک بداندیشان هبا خون ستم کیشان هدر

بر هر پلیدی قهرمان بر هر بلادی قهرمان
بر هر ایمنی مهربان در هر زمینی مشتهر

روزی که از تیغ گوان از خاک روید ارغوان
وز نوک ناوک خون وان گردد چو پشت نیشتر

از گرد و خون خاک زمین مانند بجامه اهل چین
کز اطلس استش آستین وز قندز استش آستر

از بس سنان و تیغ و نشل بارو بهر تنها متصل
وز بس خدنگ جان گسل گردد بدنها کارگر

گویی خدای آسمان می نافریدا ندر جهان
جز خنجر و تیغ و سنان جز ناچخ و تیر و تبر

وز بسکه جان اهل کین با خاک ره گردد عجین
گویی همه خاک زمین جان دارد و چون جانور

چون از کمین آیی برون جاری کنی جیحون خون
از نیش تیغ آبگون وز نوک تیغ جان شکر

رحمت بدالله تا فلک تیغت ببرد تا سمک
نقش بقا سازند ملک این از نشیب آن از زبر

گوید عدو بیت صدم از خوف جان در هر قدم
یا حبذا دار العدم یا مرحبا نار السقر

خراشد سنگ و پاشد گرد و ریزد خاک و سنبد گل — بسم اشهب بلدم ابرش بتنگ ادهم بنعل اشقر

بلاگازه و بدن آهن سنان آتش زمین کوره — تبر تیک و سپر سندان نفس دم مرگ آهن گر

دلیران از پی جنگ و نبرد و فتنه و غوغا — روان در صف هامان پر تف سنان بر کف سپر بر سر

تو چون ببر و پلنگ و پیل و ضرغام از کمین خیزی — بکف تیغ و ببر خفتان بتن درع و بسر مغفر

برزیرت او همی چالاک و چست و چابک و چیره — تیغ آشوب و زمین کوب و ره انجام و قوی پیکر

دم و اندام و یال و بازو و زین و رکاب او — شراع و زورق و بلط و ستون و عرشه و لنگر

پیش باد و سمش سندان تنش ابر و تکش طوفان — کفش برف و خویش باران و وشش برق و غوش تندر

بیک آهنگ و جنگ و عزم و جنبش در کمند آری — دو صد دیو و دو صد گیو و دو صد نیو و دو صد صفدر

بیک ناورد و رزم و حمله و جنبش ز هم دری — دو صد پیل و دو صد شیر و دو صد ببر و دو صد اژدر

بدشت از سهم تیر و تیغ و گرز و برزنت اندازد — سنان قارن سپر بیژن کمان بهمن کمر نوذر

شها قاآنی از درد و غم و رنج و الم گشته — قدش چنگ و تنش تار و دمش نای و دلش مجمر

مر ذکر فیض و فضل و جود و بذلت زین سبب آرد — نهالش بیخ و بیخش شاخ و شاخش برگ و برگش بر

نبارد حمد و مدح و شکر و توصیفت گرش باشد — محیط آمه شجر خامه فلک نامه جهان دفتر

الا تا زاید و خیزد الا تا روید و ریزد — نم از آب و تف از نار و گل از خار و خس از صرصر

حسود و دشمن و بدگوی و بدخواه ترا بادا — بسر خاک و بچشم آب و بلب باد و بدل آذر

بسال و ماه و روز و شب بود بدخواه جاهت را
کجک بر سر نجک در دل خسک بالین حسک بستر

فی المدیحه

قامت سروی چو بینم بر کنار جویبار — از غم آن سرو قامت جویبار آرم کنار

تا نگرید ابر از بستان نروید ضیمران — او کنون گرید که باغش ضیمران آورد بار

ترک من ای داده یزدان وی موهبت را بهم — الفت ظلمات و نور آمیزش لیل و نهار

مار را خلاق مور و مار گر راند از بهشت — از چه بر روی بهشت آنیست موی مار سار

بصحن باغ و طرف راغ و زیر سرو و پای جو | بزن گام و بجو کام و بخور جام و بکش ساغر
تو بیژه با بتی شنگول و شوخ و شنگ و بی پروا | سخن پرداز و خوش آواز و افسون ساز و حیلت گر
سمن چهری و سمن بوی و سمن روی و سمن سیما | پری طلع و پری زاد و پری چهر و پری پیکر
سرش رعنا قدش زیبا قدش طوبی خدش جنت | تنش روشن دلش خارا رخش گلشن لبش شکر
ببالا کش بسیما خوش بمو دلکش بخو آتش | بچشم آهو بقد نارو بخد مینو بخط عنبر
چو سیمین سرو من کش هست وی موی و چهره و لب | مه روشن شب تاری گل سوری می احمر
کفش رنگین دلش سنگین دهش شیرین لبش شیرین | بخو توسن برو سوسن برخ گلشن بتن مرمر
دو هاروت و دو ماروت و گلبرگ و دو مرجانش | پر از خواب و پر از تاب و پر از آب و پر از شکر
سراسر ست از غم و اندیشه و فکر و خیال او | بقا مشکل دو پا در گل هوا در دل هوس در سر
ز عشقش چون انار و نار و مار و اژدها دارم | بری کفته دلی تفته تنی خفته قدی چنبر
ولیکن باز از شادم که سال و ماه و روز و شب | لطوع و طبع و جان و دل ثنای شه کنند از بر
طراز تاج و تخت و دین و دولت ناصر الدین شه | که جوید نام و راند کام و پاشد سیم و بخشد زر
ملک اصل و ملک نسل و ملک رسم و ملک آیین | ملک طبع و ملک خوی و ملک روی و ملک منظر
عدو بند و ظفرمند و هنرجوی و هنر پیشه | عطا بخش و صفا بخش و سما قدر و سخا گستر
قوی حال و قوی یال و قوی بال و قوی بازو | جهان جوی و جهانگیر و جهاندار و جهان داور
شهنشاهی که هست از ره لطوع و طبع و جان و دل | قضا تابع قدر طایع ملک خادم فلک چاکر
حقائق خوان دقائق دان معارک جو بلارک زن | فلک پایه گرانمایه هما سایه همایون فر
ز فیض فضل و فرط بذل و خلق خوب و خلق خوش | دلش صافی کفش کافی دمش شافی رخش انور
برای و فکرت و طبع و ضمیرش جاودان بینی | خرد مفتون هنر مکنون شعف مضمون شرف مضمر
زهی ای برتن و اندام و چشم و جسم بدخواهت | عصب زنجیر و رگ شمشیر و مژگان تیر و مو نشتر
حسام فر و فال و بخت و اقبال ترا زیبد | سپهر آهن قضا قبضه شرف صیقل ظفر جوهر
وران وزیکه گوش و هوش و جان و دل ز هم پاشد | غو کوس و تنگ رخش و سر گرز و دم خنجر
ز سهم تیر و تیغ و گرز و کوپال گوان گردد | قضا با بیم قدر حیران زمان عاجز زمین مضطر

گر بود بوجهل منکر مصطفی را نیست ننگ ور شود ابلیس دشمن مرتضی را نیست عار
شهد نوشین لیکنش محرور داند ناپسند قند شیرین لیکنش مدقوق خواند ناگوار
یارب این انصاف باشد من بدین فضل و هنر زو جدا مانم چو عطشان از کنار چشمه‌سار
من نیم گمره دون که در کاخش مرا نبود گذر من نیم گیهان که بر صدرش مرا نبود گذار
نیستم معدن چرا دارد مرا اینگونه پست نیستم دریا چرا خواهد مرا اینگونه خوار
کاخ او گیهان و بر من شش جهت از غصه تنگ جود او عمان و بر من روزگار از فاقه تار
گر از و نالم بگیهان عقل گوید کای سفیه چرخ را بر زجر و منع او نباشد اقتدار
ور از و مویم بکیوان وهم راند کای بلید دهر را در امر و نهی او نباشد اختیار
نی خطا گفتم خطا او در عطا ابر است و من شوره زارم کی شود از ابر خرم شوره زار
او کند اکرام لیکن چرخ نبود مهربان او کند انعام لیکن بخت نبود سازگار
خار اگر عنبر نگردد ابر را نبود گناه خاک اگر گوهر نگردد مهر را نبود عوار
سبزه لایق نیست کاندر گلستان گردد سمن خار قابل نیست کاندر بوستان گردد چنار
بر نیابی فیض از قطره لیکن چون صدف صفوتی باید که گردد قطره در شاهوار
بی حکایت بود حالی نه شکایت کز خلوص شکوه نارد بر زبان پرورده از پروردگار
بس شنیدستی که گوید شکوه از مادر کند گر بنالد از برای شیر طفل شیرخوار
یا معاذالله کس این گوید که از حق شاکیست گر به یزدان نیم شب نالد فقیری ز افتقار
بالغیر از اسم نیک و رسم نیکی در جهان هیچ اسم و هیچ رسمی می نماند پایدار

هیبت او خصم مال و همت او خصم مال
دولت او پایدار و دشمن او پای دار

شعر من قلاب روح و شعر تو قلاب دل　　شعر من پروین گرای و شعر تو شعری شعار
شعر من آب روان و شعر تو تاب روان　　این یک از لیس آبدار و آن یک از لیس تابدار
شعر من تابنده کوکب شعر تو تاریک شب　　نور کوکب در شب تاریک گردد آشکار
هم ز شعر من عیان آثار شرع مصطفی　　هم ز شعر تو پدید آثار صنع کردگار
با چنان شعری مرا خالیست انبان از شعیر　　با چنین شعری ترا عاریست اندام از شعار
من چنان نالان که بحر از بخشش فخر امم　　تو چنان مویان که کان از همت صدر کبار
بدر دولت صدر دین پشت هدی روی ظفر　　شمس ملت چرخ قدر کان کرم کوه وقار
کلک او لاغر ولی بازوی عدل از وی سمین　　بخت او فربه ولی پهلوی خصم از وی نزار
روی او خورشید دین رای او خورشید ملک　　ملک ازین خرم بهشت و دین ازو خرم بهار
جد او جودی مجدست عم او عمان جود　　وین بجود و جودت از عمان و جودی یادگار
جود او بحریست کورا بحر عمانست موج　　رای او نخلیست کورا مهر رخشانست بار
هست رایش پرنیانی کافتاب او راست پود　　هست رایش طیلسانی کاسمان او راست تار
مهر او از صخرهٔ صما برویاند سمن　　قهر او از ساحت دریا برانگیزد غبار
ملک ترکی را ظهیری دین تازی را نصیر　　قطب ملکت را سکونی چرخ ملکت را مدار
چشم ملت را فروغی جسم دولت را روان　　باغ بینش را بهاری شاخ دانش را ثمار
بزم شوکت را سریری جان مجدت را سرور　　دشت همت را سواری دست عزت را سوار
چرخ با این قدرت از جاه تو میجوید یمین　　بحر با این ثروت از جود تو میجوید یسار
همت آن دستور آصف رای کند فکر دقیق　　جانب خشکی کشاند ماهیان از بحار
خصم کز سهمش بروئین در گریزد غافل است　　کز منایا سود ندهد مرد را روئین حصار
خشتی از ایوان جاه اوست جرم آسمان　　آنی از دوران ملک اوست ملک روزگار
ملک ازو بالد بخویش و کلک ازو نازد چنانک　　از نبی ام القری وز شیر یزدان ذوالفقار
نیست ننگ او اگر حاسد ازو دارد گریز　　نیست عار او اگر دشمن ازو جوید فرار
مهر رخشان لیک ازو مرمود دارد اجتناب　　مشک بویا لیک ازو مزکوم دارد انزجار

از جزع بست دجلهٔ سیماب بر سمن — وز اشک ریخت سودهٔ الماس در کنار

گفتم بتا ممو ی و پریشان مساز موی — کز مویه تر سمت که چو موئی شوی نزار

اشک تو انجم است و رخت مهر و کس ندید — کانجا که هست مهر شود انجم آشکار

دیدم لبی که خیزد از جویبار سرو — نشنیده ام که خیزد از سرو جویبار

پروین بروز می ننماید ترا چه شد — کاید و ن بروز خوشهٔ پروین کنی نثار

جراره از چه پوشی بر ماه نور بخش — سیاره از چه پاشی بر مهر نور بار

باری قسم بجوشن داود و مهر جم — یعنی بز لفکان تو و ان لعل آبدار

کز هر چه در جهان گذرم در هوای تو — الا ز خاک بوسی صدر بزرگوار

سالار دهر معتمد الدوله آنکه هست — دیباچهٔ جلالت و عنوان اقتدار

صدری که بر یسار وی افلاک را یمین — بدری که از یمین وی آفاق را یسار

هر چیز در زمانه بهستی است مفتخر — جز ذات وی که هستی از و دارد افتخار

بر خاک شوره تابد اگر چهر دی او — خور جای خار روید از خاک شوره زار

یک ناامید در همه گیتی ندیده چرخ — کورا نکرده فضل عمیمش امیدوار

دوران بدور دولت او جوید اختتام — گیهان ز فر شوکت او خواهد اعتبار

گیتی بعدل شامل او گشته معتصم — هستی بذات کامل او جسته انحصار

ای چون سپهر قصر جلال تو بی قصور — وی چون وجود لجهٔ جود تو بی کنار

تن را هوای مهر تو چون عمر سودمند — جان را سموم قهر تو چون مرگ ناگوار

چون ذات عقل پایهٔ جاهت بر از جهت — چون فیض روح مایهٔ جودت بر از شمار

بذل تو بی قیاس چو ادوار آسمان — فضل تو بی حساب چو اطوار روزگار

در پیش خصم تیغ تو سدیست آهنین — بر گرد ملک حزم تو حصنی است استوار

گر گشته ماه ز [illegible] تهمد [illegible] — [illegible] یابد [illegible] نشد حصار

ناگفته وانی آرزوی طفل در رحم — نادیده یابی آبخور وحش در قفار

از خاک گاه جود تو زرین دمد شجر — وز آب روز مهر تو مشکین جهد بخار

در ستایش امیر بهرام صولت معتمد الدوله منوچهر خان فرماید

با فال نیک و حال خوش و بخت کامگار   از ملک جم بعزم سپاهان شدم سوار
ور زیر ران من فرسی کآفریده بود   او هام را ز پویهٔ او آفریدگار
شیخ برّ و که بوز دو جهان گرد و گرم سیر   کم جنبش و پر توان و زمین کوب ره سپار
کز پی نگارم آمد و تنگم عنان گرفت   با چشم اشکبار و دو گیسوی مشکبار
در زیر مه فراشته از سیم ساده سرو   بر برگ گل گذاشته از مشک سوده تار
موی بوی سنبل و روی برنگ گل   قدی بلطف طوبی و خدی بنور نار
گیسوی تابدارش همسایهٔ بهشت   زلفین عنبر بیزش پیرایهٔ بهار
لعلش پر آب بی مدد نور آفتاب   چشمش بخواب بی اثر برگ کوکنار
بر سرو ماه هشته و بر ماه غالیه   بر رخ ستاره بسته و از زلف رسته مار
بر زهرهٔ رخش مه و خورشید مشتری   از حسرت خطش شبه و مشک سوگوار
در روی و موی او چو اسیران روم و زنگ   دلهای داغ دیده قطار از پی قطار
گیسو گشود و مغز از آن گشت عنبرین   عارض نمود و چشم از آن گشت لاله زار
چنگی زدم بزلفش و از تار تار او   چون تار چنگ خاست بسی نالهای زار
وز هر شکنج او که گشودم بچاک ریخت   چندین هزار سلسله دلهای بیقرار
و انگشتهای من چو رزه گشت پر گره   از پیچ و تاب حلقهٔ زلفین آن نگار
القصه تا رسیده لب شکوه باز کرد   وان طبله طبله مشک پریشید بر عذار
گفت ای نکرده یاد ز یاران و دوستان   این بود حق صحبت یاران حق گزار
بارهی چه روی داد ندانم که بی سبب   مسکین دلم شکستی و بستی ز شهریار
این گفت و از تگرگ بپوشید لاله برگ   وز نرگسش چکید به گل دانهای نار
بیچاره را گزید با لماس شکرین   یاقوت را مزید به لولوی شاهوار
از ده بلال صرّیح انگیخت از قمر   وز خون دیده بیست ده انگشت را فگار

هر کو که هفت و هشت کند با تو در جهان
با کینهٔ سپهر سه روحش بود دوچار

در کیفیت معراج نبوی صلی الله علیه و آله و سلم

شبی بروشنی از آفتاب روشن تر
سهیل و پروین تابنده اندرین منظر

شبی بعادت روز شباب عیش انگیز
شبی بسیرت صبح وصال جان پرور

شبی ز بسکه زمین روشن از فروغ نجوم
چو برگ لاله عیان از درون سنگ شرر

شبی بخرمی از وقت خلد داده نشان
شبی بتازگی از نو بهار کرده گذر

شبی افاضهٔ انوار اندرو پیدا
شبی سعادت اجرام اندرو مضمر

شبی ز گنبد نیلوفری عیان پروین
چو هفت نرگس شهلا ز شاخ نیلوفر

شبی بگونهٔ مشاطگان بگرد عروس
هجوم کرده ز هر سو نجوم گرد قمر

رسول امی مشکوی ام هانی را
نموده از رخ لب رشک جنت و کوثر

که جبرئیل امین فرخنده پیک خدای
بامر ایزد داور حلقه زد بر در

ز بانگ حلقه سر حلقهٔ انام ز شوق
بسان حلقه ندانست پای را از سر

چو حلقه ساخت دل از یاد ماسوی خالی
که تا ز حلقهٔ جیب فنا بر آرد سر

درون حلقهٔ امکان نماند هیچ مقام
که او چو رشته نکرد از درون حلقه گذر

چو دل ز حلقهٔ امکان چو حلقه کرد تهی
فگند بر رخ سه حلقه ها ز عنبر تر

خطاب کرد بجبریل کای امین خدای
بگو پیام چه داری ز ایزد داور

جواب دادش جبریل کای پیمبر پاک
تو خود پیام گزار و تو خود پیام آور

سخن ز دل بزبان و ز زبان بدل گذرد
درین میانه زبان آلتی است فرمانبر

اگرچه آینه خالی بود ز صورت شخص
بود بواسطهٔ شخص شخص را مظهر

بود بفرغر جریان آب از مردم
چه گر ز مردم خالیست آب در فرغر

ز بر شگوفه برون آید و شگوفه ز شاخ
گمان خلق چنان کز شگوفه خیزد بر

خصم ترا بدہر محال است برتری — جز آنکه خاک گردد و خاکش شود غبار

ای بر زمین طاعت تو چرخ را سجود — وی در نگین خاتم تو ملک را مدار

وقتی برآن شدم که بدیوان رقم کنم — ز اوصاف تیغ تو نهان شکرت بیتکی سه چار

ننوشته نام تیغ تو کز نوک کلک من — جست آتشی که تا بفلک رفت ازو شرار

ہی سوخت دفتر من از اوصاف او و من — ہی آب میزدم بوی از شعر آبدار

ز اندام اہل رنگ سیاہی برون رود — گر آفتاب تیغ تو بارد بزنگ بار

روزی نسیم خلق تو بر مغز من وزید — پر شد کنار و دامنم از نافۂ تتار

چون نام ہمت تو برم از زبان من — در خوشه خوشه ریزد دینار بار بار

چون وصف مجلس تو کنم خیزد از لبم — آواز چنگ و نغمۂ نای و نوای تار

کو ہیبت ہمت که چو بحر است موج خیز — بحر لیست رحمت که چو کوہست پایدار

یا حبذا ز تیغ تو آن پاسبان بخت — کز وی اساس دولت و دین است استوار

گاہش چو عقل بر سر گردن کشان مقر — گاہش چو روح در تن کند آوران قرار

بنود شگفت اگر ملک الموت خوانمش — از بسکه ہست چون ملک الموت جان شکار

جز مور جوہرش که بکین اژدہا کش است — نادیده در زمانه کسی مور مار خوار

وینک ز چار باغ سپاہان که سعی تو — کردش چنانکه آیدش از ہشت خلد عار

داغ جنان و باغ جنان لست ساختش — ز ازہار گونه گونه و ز اشجار پر شمار

باغ زرشک تا تو درو بی زرشک خلد — روی از سرشک خونین دارد زرشک وار

خون گردد از زرشک مصفا و خون چرخ — در دل ز داغ باغ زرشک تو گشت تار

صدرا خدایگانا ده سال بیتو ام — جان بود دردمند و جگر خون و دل فگار

منت خدای را که بدم بکام دل — بازت بصدر قدر ظفرمند و بختیار

تا خاص و عام گاه بلندند و گاه پست — تا شیخ و شاب گاه عزیزند و گاه خوار

از چہر نیکخواه تو بادا شگفته گل — در چشم بدسگال تو بادا خلیده خار

تا چار ربع ثنا ز ده است و سه ثلث نه — تا ہفت نصف چارده است و دو جذر چار

بعالمی شد کآنجا نه اسم بود و نه رسم / بمحفلی شد کآنجا نه خواب بود و نه خور
وجود شاهد و مشهود اتحاد گزید / چو اتحاد فروغ بصر بذات بصر
نه اتحاد حلولی که راه سوفسطا / بود به نزد خردمند زشت و ژاژ و هدر
بل اتحاد وجودی که نیست هستی وصف / بغیر هستی موصوف هیچ چیز دگر
میان هستی موصوف و وصف فرق این بس / که متحد بوجودند و مختلف به فکر
یکیست اصل و حقیقت یکیست فرع و مجاز / یکیست عین و هویت یکیست تیغ و اثر
کمال و نقصان کرد از یکی مقام ظهور / وجوب و امکان زد از یکی گریبان سر
بیک خزانه در آمیخت نقرهٔ زرد و سیم / زیک دریچه عیان گشت تابش مه و هور
نشسته ناظر و منظور در یکی بالین / نظاره طالب و مطلوب از یکی منظر
دو آفتاب فروزنده از یکی مطلع / دو ماهتاب درخشنده از یکی خاور
دو تاجدار مکان کرده در یکی اورنگ / دو شهریار بیک تخت بر نموده مقر
شنیده ام که نبی آنشب از ورای حجاب / بگوشش آمد آواز حیدر صفدر
و دیگر آنکه بهنگام باز گشت بدو / نمود حمله یکی شرزه شیر اژدر در
بکام شیر سلیمان فکند خاتم و داد / پس از نزول علی را از آن حدیث خبر
ز گفت خاتم پیغمبران ز خاتم لعل / فشاند حیدر کرار تنگ تنگ شکر
پس از تهنیه جان بخش خاتمی که سپهر / بود چو حلقهٔ خاتم ز شرم آن پیکر
زکان جیب برآورد و کرد گوهروار / نثار خاتم پیغمبران بشیر بشر
ز نعت حیدر کرار لب فرو بندم / ز بیم آنکه مسلمان بخواندم کافر
ستم نما اگر آل رسول و حاسد من / خر است اگر بفروشد هزار عشوه مخر
مراد زکین خران پاک نیست زانکه بود / همه گرسوار و دو چنبر چهار چارهٔ خر
بر این صحیفهٔ دلکش بجای نظم دری / ز نوک خامه برافشانده ام نقود درر
به پیش دشمن یاجوج خو کشیده ستم / ازین قصیدهٔ ستوار سدّ اسکندر
اگر قبول ملک افتد این چگامهٔ نغز / بآب سیم نگارمش بر صحیفهٔ زر

ثمر نهفته باصل ست و آشکار ز اصل	کنون تو اصلی و من فرع اصل و وی ثمر
گرت هوس که ز من بشنوی حکایت خویش	درون آینهٔ حق نمای من بنگر
دل چو آینهٔ من محیط ذات تو نیست	حکایتش ز تو ناقص نماید و ابتر
من و ملایک و سکان آسمان و زمین	تمام مظهر ذات تو ایم ای سرور
هزار آینه بنهاده است خورد و بزرگ	درین هزار یکی را هزار گونه صور
یکیست عین هزار ارچه هست غیر هزار	که مختلف بظهورند و متفق بگهر
یکیست ساقی و هر لحظه در یکی مجلس	یکیست شاهد و هر لحظه در یکی زیور
کنون مجال سخن نیست بر نشین براق	که انتظار تو لیس دیده است در معبر
نبی بر آمد چون وی بر براق و نخست	به بیت مقدس چون پیک وحی کرد گذر
وزان بمسجد اقصی چمید و شد ز کرم	تجسته روح رسل را بسوی حق رهبر
فزود پایه و بخشود مایه داد فروغ	بهر فرشته بهر آسمان بهر اختر
بسدره ماند ز ره جبرئیل از آن گونه	که باز ماند از پیک عقل پیک نظر
رسول گفتش ای طایر حظیرهٔ قدس	سبب چه بود که کردی بشاخ سدره مقر
جواب دادش کای محرم حریم وصال	من ار فراتر پرم بسوزدم شهپر
توئی که داری در کاخ لی مع الله جای	توئی که داری از تاج لا لبسر افسر
تو شه نشانی و ما شه نشان تو شاه و ما بنده	تو آفتابی و ما مه تو ماه و ما اختر
تو نیز هستی خویش اندرین محل بگزار	بسیج بزم فنا کن ازین بقا بگذر
براق عقل رها کن بر آ بر فرف عشق	که عقل را نبود با فروغ عشق اثر
به پشت رفرف بر شد نبی ز پشت براق	چنانکه مرغ ز شاخ نگون بشاخ زبر
ز سدره شد بمقامی که بود بیگانه	درین مقام تن از جان و جانش از پیکر
صعود کرد بر اوجی کزان نمود هبوط	رجوع یافت بملکی کزان نمود سفر
ز سدره صدره بر تن چمید از پی آنک	ز سدره آید و از جیب لا بر آرد سر
دو قوس دائره در ملتقای نقطهٔ امر	هم از دو سو بهم آورد چون خط پرگر

هلا که بود و کجا آمد و چه گفت و چه شد　　که هر چه بینم ازین هر چهار نیست خبر
چه شمع بود که روشن نگشته گشت خموش　　چه شعله بود که نا جسته گشت خاکستر
چرا چو نجم سحر نادمیده کرد غروب　　چرا چو صبح دوم نادمیده کرد سفر
برفت از صدف خاک گوهری بیرون　　که خلق را صدف دیده گشت پر گوهر
فتاد از فلک مجد اختری بزمین　　که جان خلق از آن اختر است پر اخگر
شبیه شمس و قمر بود در شمائل حسن　　چو او بمرد بگفتی بمرد شمس و قمر
مدار عقل و هنر بود در فصاحت نطق　　چو او بمرد تو گفتی بمرد عقل و هنر
رخش کبود شد از سیلی اجل عجب است　　که گل بنفشه شود یا که لاله نیلوفر
وقت زندگی از حسن و وقت مرگ از غم　　بهر دو حال جهان را نمود زیر و زبر
گمان برم که جهان را خدا عقوبت کرد　　چرا که هجر وی از هر عقوبتست بتر
گشاده بود رخش بر جهان دری ز بهشت　　نهفت چهره و شد بسته بر جهان آن در
بباغ خلد خرامید و از شمائل خویش　　بباغ خلد بیفزود باغ خلد دگر
مگو که زیور حسنش فزون شود ز بهشت　　که او ز چهره فزاید بهشت را زیور
چه بود این خبر این قاصد از کجا آمد　　که کاش نامده بود و نداده بود خبر
بحق پناه برم کاین خبر نباشد راست　　بحیرتم که چگونه چنان کنم باور
گل شگفته بیکدم چگونه ریخت ز شاخ　　مه دو هفته بیکبره چگونه شد ز نظر
بهار تازه باتی چگونه گشت خزان　　درخت میوه ببادی چگونه ریخت ثمر
شنیده اید که نشگفته بشر و لاله　　شنیده اید که نارسته پژمرد عبهر
امیرزاده نه ما جمله چاکران تواییم　　ترا که گفت که بی چاکران روی بسفر
ترا که نفع سخاوت بمور و مار رسید　　بمور و مار سپردیم خاکمان بر سر
ترا که از کرمت شاد بود دشمن و دوست　　ز کف چو دشمن دادیم دوستی بنگر
ز رفتن تو اگر رفتگان خوشند چه سود　　که ماندگان ترا ماند داغها بجگر
پدر هنوز درین ذوق بود کز سر شوق　　هزار تحفه فرستد ترا ازین کشور

پسند حاسد اگر نیست گو مباش که نیست　　گنه بشعر نگارنده نی بشعر اندر

گنه بفطرت کج واج و طبع جامد اوست　　که می نباید حسن معانیش بنظر

بخالقی که دماند بسعی باد بهار　　زناف صخرهٔ صمّا شقایق احمر

بآنکه گشته زوصفش دو فلک چرخ و زمین　　روان و ساکن بی بادبان و بی لنگر

بجان شاه هلاکو که هر دو گیتی را　　بیافرید خداوند در یکی پیکر

که گر خدیو جهان التفات ننماید　　بدین قصیده که پیرایه بر عروس هنر

دگر نه نظم نگارم زکلک بر دیوان　　دگر نه شعر نویسم زخامه بر دفتر

شنیده ام دو سه تن خواجه تاش بر گفتند　　که بسته است بی بر هجای شاه کمر

چگونه منکر باشم که در محامد تو　　ثنای ناقص من چون هجا بود یکسر

هر آن مدیح که ممدوح را سزا نبود　　نکوهش من زدو صد قدح ناسزا ست بتر

چگونه نور کند مدح چشمهٔ خورشید　　چگونه گوشنود وصف نالهٔ مزمر

همیشه تا نبود جسم را زروح گریز　　همارة تا نبود مست را زراح گزر

بقلب گیتی امرت چو روح در قالب　　بجسم گیهان حکمت چو راح در ساغر

هوای خدمت تو همچو روح راحت بخش

سپاس حضرت تو همچو راح انده بر

در مرثیهٔ امیرزاده فردوس وساده فاطمه سلطان صبیه

امیر دیوان

بهر بهار گل از زیر گل بر آرد سر　　گلی برفت که ناید بعهد بهار دگر

گلی برفت که امروز تا بدامن حشر　　گلاب دوست که جاری بود ز دیدهٔ تر

گلی برفت که با آنکه غنچه بود هنوز　　دو غنچه داشت بهر یک هزار تنگ شکر

گلی برفت که از مشک چین دو سنبل داشت　　نهان بزیر دو سنبل دو لالهٔ احمر

ز بادهٔ [illegible] نیست کش خوریم بذوق ‌ ‌ ‌ ‌ که تلخیش بطبیعت حلاوت آرد بر
ز بانگ [illegible] چنگ کی برقص آییم ‌ ‌ ‌ ‌ اگر بران نزند زخمه مرد خنیاگر
ولی چو عشرت عقبی نهان ز دیدهٔ ماست ‌ ‌ ‌ ‌ خواص مرگ ندانیم و زان کنیم حذر
بعیش فانی دنیا خوشیم و غافل ازین ‌ ‌ ‌ ‌ که سود او همه سوگست و نفع اوست ضرر
بر اسب چوبین کودک چه آگهی دارد ‌ ‌ ‌ ‌ که چیست تخت سلیمان و رخش رستم زر
رئیس ده چو بدهقان همی دهد فرمان ‌ ‌ ‌ ‌ همی چه داند خاقان کدام یا قیصر
ز آب شور بیابان عرب بوجد آید ‌ ‌ ‌ ‌ چه آگهیش که تسنیم چیست یا کوثر
چو عنکبوت مگس گیرد آنچنان داند ‌ ‌ ‌ ‌ که اژدهای دمان را کشد بدام اندر
چو گربه حمله بموشان برد چنان داند ‌ ‌ ‌ ‌ که قلب لشکر دارا دریده اسکندر
بگرد سیب کمی از داستان بیل کند ‌ ‌ ‌ ‌ بخویش پیچد و افسانه داندش یکسر
مگس بپرد و در چشم ناپدش سیمرغ ‌ ‌ ‌ ‌ فرس بپوید و در وهم ناپدش صرصر
گمان برد حبشی در حبش که چهرهٔ او ‌ ‌ ‌ ‌ همی ببغر و بها باج گیرد از قیصر
ولی اگر بسیاحت رود بخطهٔ روم ‌ ‌ ‌ ‌ ز شرم همچو زنان چادر افگند بر سر
ز شوق این سخن آن صفدران خبر دارند ‌ ‌ ‌ ‌ که پیش تیر بلا جان و دل کنند سپر
بلا بلفظ عرب امتحان بود یعنی ‌ ‌ ‌ ‌ که بنده را به بلا امتحان کند داور
ولا بزرگ بود چون بلا بزرگ بود ‌ ‌ ‌ ‌ نشان فراخور شانست و جامه در خور بر
هزار سال فزونست تا حسین علی ‌ ‌ ‌ ‌ شهید گشته و نامش هنوز بر منبر
خدای در همه حالی منزه است از خلق ‌ ‌ ‌ ‌ ولی ز غایت لطف است خلق را رهبر
برای ماست گر ایمان و کفر بخشد سود ‌ ‌ ‌ ‌ خدای را چه که ما مومنیم یا کافر
اگر بهشت و سقر فرق دارد از پی ماست ‌ ‌ ‌ ‌ خدای را چه تفاوت کند بهشت و سقر
ستاره ناید در چشمش یکی است پاک و پلید ‌ ‌ ‌ ‌ سحاب بارد و نزدش یکیست قار و شجر
اگر مراد تو یزدان بود مراد خواه ‌ ‌ ‌ ‌ رضای دوست طلب ز رضای خود بگذر
ز [illegible] یک نکتهٔ دگر بنیوش ‌ ‌ ‌ ‌ عبث مجوی گر از دست رفت یک گوهر

برای بازوی تو حرز سازد از یاقوت — از بهر فرق تو افسر فرستند از گوهر
ترا که گفت که از چوب نخل سازی حرز — ترا که گفت که از خاک ره کنی افسر
پدر هنوز علی رغم دشمنان می خواست — که بسترت کند از سیم و بالشت از زر
ترا که گفت که از لوح قبر کن بالین — ترا که گفت که از خاک گور کن بستر
پدر هنوزت طوق و کمر نساخته بود — که دست مرگت شد طوق و طاق گور کمر
بجای آنکه به تخت جلال بنشینی — دریغ بود که بر تخته افتدت پیکر
بجای آنکه کنندت ببر لباس حریر — دریغ بود ز بیروت کفن کنند ببر
بجای آنکه نهی سرفراز بالش زر — دریغ بو بخشت لحد گذاری سر
دریغ بود که کافور مردگان پاشند — بگیسوئی که ز خود داشت نکهت عنبر
تو ای کبوتر عرشی کنون ز غصه منال — گر از قفس بسوی آشیان گشودی پر
ترا خدای دهد جای در کنار نبی — چه این نبی پدرت باشند و چه پیغمبر
تراست جای بهر حال در کنار رسول — مشو غمین که جدا ماندی از کنار پدر
بزرگوارا امیرا به بندگان خدای — ابی نخواسته دادی هزار گنج گهر
اگر خدای تو یک گوهر از تو خواست مرنج — که ترسم از تو برنجد حکیم دانشور
که گوهری چو نه بخشی که خواست از تو خدای — چرا نخواسته بخشی به بنده بیحد و مر
ودیگر آنکه تو دانی خدای با هر کس — هزار بار بود مهربانتر از مادر
هزار مادر اگر بشمریم تا حوا — تمام صادر از او و هم او بود مصدر
ولیک حکم قضا و قدر بدان رفته است — که در زمانه نبینیم غیر رنج و خطر
نهاده راحت ما را برنج و ما غافل — بپرده عشرت ما را بمرگ و ما ابتر
گهی بطعنه که داد آفرین چه راند جور — گهی بشکوه که چیز آفرین چه جوید شر
اگر چه حق ز پی امتحان دانش ما — دو صد مثال نهاده است و ره نهاد بشر
مگر نه داروی تلخ حکیم گاه علاج — بکام ما دهد از روی طبع طعم شکر
مگر نه این رگ شریان که رشته تن ماست — دهیم مزد بفصاد تا زند نشتر

در قفای او عجوزی دیو خوی و زشت روی　　کز بنی الجان مانده در دوران آدم یادگار
موی او باریک و چرکین همچو تار عنکبوت　　روی او تاریک و پر چین همچو چرم سوسمار
چانه و بینیش گوئی فربهی وزدیده اند　　از دگر اعضا که آنان فربهند ایشان نزار
بسکه در رخسار زشتش چین بود بالای چین　　ز و نظر بیرون نیارد رفت تا روز شمار
چانه و بینیش پنداری بهم چشمی بهم　　گوی و چوگان ساختندی از برای کارزار
در همه گیتی بدین زشتی نباشد هیچ کس
در لبو باری نباشد جز مسعود شهریار

در ستایش نواب فریدون میرزا طاب ثراه گوید

ای فال سعید و بخت مقبل　　وی زهرهٔ بزم و ماه محفل
تو قلبی و دلبران قوالب　　تو روحی و گل رخان هیاکل
برگرد مه شمائل تو　　زلفین تو عنبرین سلاسل
دلها بسلاسل تو مشتاق　　جان ها به شمائل تو مائل
خون خوردنم از غم تو آسان　　جان بردنم از کف تو مشکل
چهر تو درون جعد مشکین　　زیر دو غراب یک حواصل
گوئی رویت بسنبل زلف　　در سنبله ماه کرده منزل
چشمم فلک است و چهر تو مهر　　مهری که نگشته هیچ زائل
جز زلف تو از قفای رخسار　　ای آتش خوی و آهنین دل
خورشید سپیده دم ندیدم　　کاو را ز قفا همی رود ظل
این زلف تو هست کز بناگوش　　زی چاه ذقن شده است مائل
یا نی به سپیده دم فتاده　　هاروت نگون بچاه بابل
زلفین تو بر رخ از چپ و راست　　آویخته روز و شب مقابل
مانند دو کفهٔ ترازو　　در وزن ز یک دگر معادل

تو مال خویش سپاری بهر که چاکر تست بدین بهانه که گوئی امین بود چاکر
چنان خدای که خود چاکر آفرین دانیش بحفظ مال تو از چاکری بود کمتر

تو بشنو اندکی امروز پند قاآنی
که کارت آید فردا بعرصهٔ محشر

در تعریف مصوّر و توصیف تصویر فرماید

آفرین بر کلک سحر انگیز آن صورت نگار کز مهارت برده معنیها درین صورت بکار
راست پنداری مثالی کرده زین تمثال نقش از عروس ملک و شوهی بخت و زال روزگار
کرده یک سو نو عروسی نقش کاندر صورتش هر که بگشاید نظر عاشق شود بی اختیار
از تنش پیدا نزاکت همچو نرمی از حریر در رخش پنهان لطافت همچو گرمی از شرار
خیزران قد ارغوان خد ضیمران بو مشک مو سیم سیما سرو بالا ماه پیکر گل عذار
چشم او بی سرمه همچون چشم نرگس دلفریب زلف او بی شانه همچون زلف سنبل تابدار
بی عبارت رازگوی و بی اشارت رازجوی بی تکلم دلفریب و بی تبسّم جان شکار
بی سرود از وجد در حالت چو شمشاد از نسیم بی سرور از رقص در جنبش چو گل بر شاخسار
از دو زلفش و دیعت هرچه در گردون فریب وز دو چشم او امانت هرچه در مستی خمار
فتنهٔ خوابیده در چشمش گروه اندر گروه عنبر تابیده در زلفش قطار اندر قطار
نونهال قامتش را لطف و خوبی برگ و بر پرنیان پیکرش را ناز و خوبی پود و تار
جادوئی خیزد ز چشمش همچو وسواس از جنون خرمی زاید ز چهرش چون طراوت از بهار
در بهاران باغ دیدستی که بار آورده سرو سرو قد او نگر باری که باغ آورده بار
همچنان آشفته گردد صرع دار از ماه نو زابرویش آشفته گردد ماه نو چون صرع دار
وز دگر سو روی بد سهمش یکی زیبا پسر کز جمالش خیره گردد مغز مرد هوشیار
فتنهای جور او چون جور گیتی بی حساب حلقهای زلف او چون دور گردون بیشمار
گر چنین روئی بشب در مجلسی حاضر کنند شمع بی پروا زند خود را براو پروانه وار

در وقف پی تمیز آیات گر فرض نمی شدی فواصل

پیوستگی نظام عدلت برداشتی از میانه فاصل

نادانی خود کند مسجّل با بخت تو هر که شد مساجل

جسم است جهان و اندرو تو چون روح نه خارجی نه داخل

چون جان با جسم و روح با تن با ذات تو خلق شد مقابل

دست و دل و نطق و خامهٔ تو زی جود تو بهترین وسائل

از تیغ که اژدر است ازوننگ با تیغ تو بر کتف حمائل

با نظم تو گفتهٔ نوابغ با شعر تو چامهٔ افاضل

یکسر همه ناقص است و هذیان یکجا همه هیچ است و باطل

با یاری وسعت ضمیرت تدویر شود محیط حاصل

آن روز که در هزار هزاهزم در چرخ و زمین فتد زلازل

از سهم عقاب تیر در پیچ نسرین فلک شوند بسمل

بندی سر دشمنان بفتراک چون رشته بفلکهٔ مغازل

بازوی نزار ملک و دین را فربه سازی بسیف ناحل

ای عمر شهنشهی مکرّم ای باس تو همچو مرگ هائل

گر وصف قصور ناظرت را عالی شود این قصیده قائل

شاید که بعد عشق سرایند لم یأت بمثلها الاوائل

در شعر تو اهل عصر خوانند قاآنی را ابوالفضائل

تا منطقه در دو نقطه دارد پیوسته تماس با معدّل

از منطقهٔ جلالت تو خورشید شرف مباد مائل

تا حشر رسد خطابت از عرش

ای فال سعید و بخت مقبل

روی تو ز شب برآورد روز — چون رای خدایگان عادل

فخر الاقبال و الاساطین — ذخر الاقران و الاماثل

فرمان فرماکه دست رادش — بحر خضم است و ابر هاطل

در دشت غزال لیث غالب — بر دوست نوال غیث وابل

عاجز شده اند در ممالک — از حمل نوافلش نواقل

ای مدح تو زیور مجالس — وی وصف تو زینت محافل

گر نافله فرض نیست از چه — بر جود تو فرض شد نوافل

آواز اجابت سخایت — سبقت گیرد بصوت سائل

زانسان که سبق برد مجلّی — هنگام دویدن از مؤمّل

الفاظ بدیعت از براعت — ضرب المثل است در قبائل

در نیم شبان ز دور پیداست — آثار جمیلت از شمائل

در چشم بصیرت تو اجسام — بر سر قلوب نیست حائل

هر نقش که دهر داشت کردند — از پرتو هستی تو کامل

چون ما حصل جهان تو بودی — شد نظم جهان بس از تو حاصل

آری بوجود گشت موجود — ماهیّت تو به تحصیل جاهل

از خشک لبی و خاکساری — دریا بوجود تست ساحل

دستت بسخا حیات جاوید — تیغت بوغا قضای عاجل

با آنکه وجود بعد موهوم — امریست محال نزد عاقل

حزم تو سر بعد را تواند — مشغول کند به هیچ شاغل

آرای تو در شبان تاریک — رخشنده تر است از مشاعل

در هیچ زمان ز کسب دانش — مشغول نداردت مشاغل

با منع تو قهقری رود باز — زی چرخ برین قضای نازل

پیوسته شود چو پوست با گوشت — از عدل تو در بدن مفاصل

مگر به بردمک چشم من گرفته قرار — که هر کجا که نظر افگنم همان بینم

ز مهر چهره پری چهرگان که بر رخشان — طراوت ارم و نزهت جنان بینم

دمی که از لب و دندان شان حدیث کنم — حلاوت شکر و شهد بر زبان بینم

رواج کاج و کلیسا و برلش و ناقوس — کساد خرگه و دستار و طیلسان بینم

گلاب و عنبر و شنگرف و زعفران در بزم — ز بهر نشره رخسار شان عیان بینم

ز آب دیده گلاب و ز خون دل شنگرف — ز آه عنبر و از چهره زعفران بینم

مراین غزل که از و وحش و طیر در طربند — سزای مجلس خاص خدایگان بینم

سپهر مجد و جهان جلال و رستم خان — که جان رستمش اندر بدن نهان بینم

ملک نژادی کاندر ریاض شوکت او — سپهر را چو یکی شاخ ضیمران بینم

در آشیان همایون همای همت او — زمانه را چو یکی مشت استخوان بینم

بر آستانش غوغای چهتران شنوم — در آستینش دریای بیکران بینم

به شستش اندر در بزم چون قدح نگرم — بچنگش اندر در رزم چون سنان بینم

بطعم آن ز تسنیم جانفزا خواهم — بطعن این ز آتشین جانستان بینم

بعندرش زلزال بوم بر دائم — بگاه بزمش آشوب بحر و کان بینم

بنزد جودش کاتش زند بخرمن بخل — سحاب را چو یکی بر شده دخان بینم

بهر کجا که حدیثی رود ز طلعت او — بهر کجا نگرم باغ و بوستان بینم

رونده کشتی عزم جهان نوردش را — ز هفت پرده افلاک بادبان بینم

سنان او را احراق جسم و جان گویم — بنان او را ارزاق انس و جان بینم

ثنای او را آرایش سخن یابم — ولای او را آسایش روان بینم

بزرگوارا میرا توئی که خنگ ترا — بدشت هیجا با باد همعنان بینم

ز خون فشانی تیغ تو تا بروز قیام — زمین معرکه را بحر بهرمان بینم

فنای دشمنت از تیغ فتنه زا خواهم — بلای دوستت از دور فشان بینم

بگاه کینه کمان تو و کمند ترا — نظیر ماه نو و جفت کهکشان بینم

در ستایش رستم خان فرماید

من آن نشاط کزین بزم دلستان بینم — نه از بهار و نه از سیر بوستان بینم

نه از تفرج جنت نه از نظارهٔ حور — نه از بهشت نه از عمر جاودان بینم

کسان بهشت برین را دران جهان بینند — من از شمائل خوبان درین جهان بینم

هزار شکر که بر رغم دشمنان حسود — ز روی دوستان دل و دیده کامران بینم

ز جام باده و رخسار یار باده گسار — هلال و زهره و خورشید را قران بینم

ز ابروی و مژهٔ دلبران شهر آشوب — خدنگ غمزه ز هر گوشه در کمان بینم

ز نالهٔ دف و آواز چنگ و نغمهٔ عود — بدل طرب بیدن جان تن توان بینم

پیاله و می و ساقی و بزم را باهم — هلال و مشتری و ماه و آسمان بینم

ز خند و قد و بناگوش دلبران نثار — چمن چمن گل و شمشاد و ارغوان بینم

بطرف عارض هر یک دو زلف غالیه سا — دو اژدها بسر گنج شایگان بینم

بتار طرهٔ عابد فریب شان دل خلق — چو مرغ در قفس افتاده ز آشیان بینم

ز روی تافته و گیسوان بافته شان — طبق طبق گل و سنبل بهر کران بینم

سرین شان متمائل شود چو از چپ و راست — ز شوق رعشه به تن آب در دهان بینم

میان شان را از موی تو اشم فرق — ز بسکه موی از فرق تا میان بینم

بهفت عضو تن از چین زلف شان آشوب — کمند رستم و غوغای هفتخوان بینم

ولی بچشم تامل چو موشگاف شوم — ز فرق تا بمیان فرق در میان بینم

میان دیده و دل عکس چهرهٔ ساقی — و یا سهیل یمن را به فرقدان بینم

یکی غزال غزلخوان گرفته بر کف دف — مه دو هفته و ناهید تو امان بینم

ز بس چکیده بجام از جبین ساقی خوی — بطیب ساغر می را گلابدان بینم

سرین و ساعد و سیما و ساق ساقی را — حریر و قاقم و سنجاب و پرنیان بینم

فگنده سایه بر رخسار دوست زلف سیاه — ستاره را ز شب تیره سائبان بینم

نه مرد تیغ سازم و نه گُرد تیغ باز — نه مهتر قبیله و نه میر عسکرم
نه شانه‌بین نه ماسه‌کشم من نه فال‌گیر — نه سیمیانگارم و نه کیمیاگرم
رمال نیستم که بقانون ابجدی — از نوک خامه نقطهٔ اعداد بشمرم
نه قاضیم که در گه تقسیم ارث شوی — بینی مساهم بسپر و دعوت و همسرم
نه واعظم که بینی بهر فریب خلق — تحت الحنک فکنده ببالای منبرم
نه مفتیم که هیچو حروف قسم زکبر — یابی بصدر بزم بزرگان مصدرم
هم روضه‌خوان نیم که پی کسب سیم و زر — فتح یزید و شمر روان بینی از برم
منت خدای را که زمین قبول تو — با هیچ فن بصاحب هر فن برابرم
قناد نیستم ولی اندر مذاق خلق — شیرین سخن به است ز قند مکررم
عطار نیستم ولی اندر مشام روح — مشکین مداد به بو از مشک اذفرم
قصاد نیستم ولی این نشتری قلم — در سفک خون خصم تو ماند بنشترم
ضراب نیستم ولی از پاکی عیار — نقد سخن کواژه زن زر جعفرم
نساج نیستم ولی آید هزار بار — خوشتر بسیج نظم ز دیبای ششترم
معمار نیستم که گذارم ز گل اساس — کز قدر خود موسس افلاک دیگرم
سلاخ نه ولیک عدو را چو گوسفند — در سلخ ستیزه تن پوست بر درم
صباغ نه ولی چو شتاب از خم خیال — هر دم هزار معنی رنگین برآورم
استاد شعربافت بخوانان مرا کسی — استاد شعر بافت شعور مصورم
با این همه صناعت و با این همه کمال — در پارس بی نشان چو بشب مهر انورم
گر در دیار فارس غریبم عجب مدار — کاندر درون رشتهٔ همره گوهرم
ای داور زمانه ز رفتار اهل فارس — چون بد سگال جاه تو دایم در آذرم
یک تن مرا نگفت که چونی درین دیار — تا بر رخش بدیدهٔ امید بنگرم
یک تن مرا نخواند شبی بر بخوان خویش — از بیم آن گمان که ز خوان لقمه خورم
جز چند تن که بهر این ملک اشرفند — گر شیخ و شاب را نکشم قدح کافرم

بهای خاک درت گر دهند هر دو جهان   بخاک پای تو کش بازدادگان بینیم
زمانه را که زپیری گرفته بود ملال   بدور نگار تو هم شاد و هم جوان بینیم
زمین مهر تو ای ماه آسمان جلال   بجز تو هر که در آفاق مهربان بینیم

بدهر بخت تو تا حشر کامران بادا
چنان کش او را در دهر کامران بینیم

قطعه

ای داور زمانه که از وصف رای تو   خاطر شده است مطلع خورشید انورم
از وصف خلق و رای تو تا گفته ام حدیث   مجلس منور آمد و مشکو معطرم
عرضیست مر مرا که زداید ز دل ملال   لیکن بشرط آنکه دهد گوش داورم
اکنون دو هفته است که در وار ملک فارس   بی آفتاب عون تو ان ذره کمترم
نه والی ولایت و نه عامل عمل   نه خازن خزینه نه سردار لشکرم
نه میر و نه وزیر و نه سالار و نه سپاه   نه ایل خان نه ایلبیگی نه کلانترم
نه میر بهبهان و نه خان برازجان   نه قاید زیاره و نه شیخ بندرم
نه ضابط کوار و نه بیگلربیگی لار   نه دزدگیر شهر و نه دزد معتبرم
نه کدخدا نه شحنه نه پاکار و نه عسس   نه محتسب نه شیخ نه مفتی نه داورم
نه صاحب ضیاع و نه مالک عقار   نه برزگر نه راعی گوساله و خرم
نواب نیستم که دهندم بعهده جای   بواب هم نیم که نشانند بر درم
نه مرده شو نه گورکنم نه کفن نویس   نه ذکر خوان مرده نه دزد کفن برم
نه تاجر خسیسم و نه فاجر خبیث   نه عربده لئیم و نه قواد منکرم
بقال نیستم که نشاییم [illegible] سود   نقال هم نیم که از آن نقل برخورم
نه شهریار [illegible]   نه موبد و نه ملک نه دیباج گستردم
نه [illegible]   نه [illegible] بدر راه نشینم نه قلندرم

ایدون دو مدعاست مرا از جناب تو
کز شوق آن دو رقص کند جان به پیکرم

یا خدمتی خجسته بفرمای مر مرا
کز رشک خون خورند حسودان اندرم

یا همتی که با دل مجموع و جان شاد
بگذارم این عیال وازین شهر بگذرم

پویم پی تظلم این ظالمان بری
تا داد دل دهد ملک داد گسترم

باده ستور چون کنم و چار ده عیال
کارد هجوم هر شب هر روز بر سرم

با خرج بی نهایت و با دخل بی نشان
مطعون هر کسانم و مردود هر درم

اکنون کنم دعای تو تا در دعای تو
خرم مگر شود دل بیمار در برم

عمرت چنان دراز که گوید سپهر پیر
خود نامه در نوشت خداوند اکبر م

در مدح محمد شاه مبرور و لشکر کشیدن بسمت هرات

سخن گزافه چه رانی ز خسروان کهن
یکی ز شوکت شاه جهان سرای سخن

بخوانده ایم بسی بارنامهای قدیم
بدیده ایم بسی کارنامهای کهن

نه از قیاصره خوانده ایم نه ز کیان عجم
نه از دیالمه خوانده ایم نه ز ملوک یمن

چنین مناقب فرخنده کز خدیو زمان
چنین مآثر شایسته کز کیای زمن

همین خدیو محمد شه آفتاب ملوک
سپهر عز و معالی جهان فهم و فطن

هزار لجه نهنگ است در یکی خفتان
هزار بیشه هژبر است در یکی جوشن

بگاه کینه نه بیند سراب از دریا
بوقت وقعه بداند پرند از آهن

کند نبرد اگر مهرگان اگر کانون
کشد سپاه اگر فرودین اگر بهمن

کدام جامه که از تیغ او نگشت قبا
کدام لامه که از تیر او نگشت کفن

کجا نشسته بود او ستاده است بشین
کجا سواره بود او پیاده است بشن

ز بانگ کوس چنان اندر اهتزاز آید
که هوش پارسیان از سرود او رامن

یکی وگوش فراده بدین چگامه نغز
که کارنامه شاه است و بارنامه من

زانچند تن هم ارچه بود خاطرم ملول — لیکن به آنکه راه مکافات بسپرم
حاشا که سر کشم ز خط حکم شان برون — ور جای تاج تیغ گذارند بر سرم
فردا بر آستان شهنشه ز دست شان — دست هجا ز جیب شکایت بر آورم
زین چند تن گذشته کشم خنجر زبان — و آتش کشد زبانه چو دوزخ ز خنجرم
با خنجری چنان که کشد شعله بر سپهر — پروا نبینی از زره و خود و مغفرم
آخر نه من بدیده این ملک مردمم — آخر نه من بتارک این شهر افسرم
یارب چه روی داده که اینک بچشم شان — از خار خوارتر شده از خاک کمترم
اینان تمام قطره و من بحر قلزمم — اینان تمام ذره و من مهر خاورم
اینان ز تیرگی ظلماتند و من کنون — چون چشمه حیات به ظلمات اندرم
قرن دگر نماند ازیشان نشان و من — نام و نشان بماند تا روز محشرم
بودی دو هفت سال بکرمان و خاوران — صیت جلال بر شده از چرخ اخضرم
اکنون دو هفته نیست که در دار ملک فارس — پنهان ز چشم خلق چو گوگرد احمرم
این شهر قوم لوط و من ایدون چو جبرئیل — زیر و زبر همی کنم آن را به شهپرم
بوجهل وار دشمن جان منند از آنک — مدحت گر پیمبر و آل پیمبرم
یارا فتد تو باک ندارم ز کین شان — کاینان تمام مار سیه من فسون گرم
شاهین اگر شوند نیارند از هراس — کردن نظر به سایهٔ بال کبوترم
ور شیر نر شوند نیارند از نهیب — کردن گذر بجانب روباه لاغرم
ایران بشعر من کند امروز افتخار — در پارس چون گدا بر مشتی توانگرم
آنانکه گرد اشتر مستان لبرق تاج — در گرد شان نمی رسد امروز اشترم
معروف بر و بحر جهانم بنظم و نثر — اینک گواه من سخن روح پرورم
کشتی فضلمی بمحیط سخنوری — از عزم بادبانم و از حزم لنگرم
گر فی المثل زمن بتو آرند داوری — حالی مرا طلب که بیایند در برم
آری توئی بجاه سلیمان روزگار — اینان چو پشه اند و من آن تند صرصرم

بسال پنجه و انداز پس هزار و دو بیست   چو کرد آهو خاور ببرج شیر وطن
بعزم جالش افغان شمار زی بهرات   سپه کشید و برانگیخت عزم را توسن
نگو سپاه که یک بیشه شیر جوشن پوش   نگو سپاه که یک پهنه پیل پیلک زن
بساط شان همه هنگام خوابگی میدان   قماط شان همه هنگام کودکی جوشن
هزار بختی سرمست و هر کدام بشکل   چو زورقی از دو چار لنگر است آون
فراز هر یک زنبوره برکشیده زفیر   چو اژدری که گشاید زبو قبیس دهن
نو دعراده گرونده توپ قلعه گشا ی   چنانکه برکتف باد سدی از آهن
دمیده از دم هر توپ دود قیر اندود   چنانکه باد سیاه از گلوی اهرمن
درخش آینه پیدا ز پشت پیل چنانک   ز اوج گنبد خاکستری عروس ختن
دو گوش توسن گردان نقش صبح درفش   چو نوک نیزهٔ بیژن ز خون لشکر تن
زکوه و دشت چنان گذشت موکب شاه   که از کریوهٔ کهسار سیل بنیان کن
همه ز جلدی و چستی بدشت چون آهو   همه ز تندی و تیزی بکوه چون پازن
رسیده تا بدر حصن غوریان که بجاک   نیافریده چنو قلعه قادر ذو المنن
دروب او همه چون پنجهٔ قضا مبرم   بروج او همه چون بارهٔ بقا متقن
بزرگ بار خدا گفتی بروی زمین   نیافریده یکی آسمان ز رسیم آهن
هلیس شگفت که همچون ستاره در تدویر   هزار گنبد دوار گنبدش مسکن
هزار پهلوی پولاد خای پتیاره   گزیده بهر حراست وران حصار سکن
درشت هیکل و عفریت خوی و کژ مژ گوی   سطبر ساعد و باریک ساق و زفت بدن
زمخت سیرت و زنجیر خای و هنجار   وقیح صورت و موین لبان و هیمن تن
کهین برادر دستور مرزبان هرات   شمر از در کینش دو دست تا آرن
بکوتوالی آن دژ درون آن دو کان   چنان عزیز که عزی درون خیل شمن
سران شاه بفرمان شاه پره زدند   چو لشکر اجل آن باره را به پیرامن
حصاریان پلنگینه خوی کوه جگر   ز بهر رزم فرو چیده عزم را دامن

بسهم و ناچخ و صمصام و خشت و هره و شل
به تیر و نیزه و سرپاش و سیف و سام و رسن

به نیش و ناخن و چنگال و چوب و سنگ و سفال
به بند و اره و سوهان و گرز و تپنک و سفن

ز هر گروه و ز هر پیشه و ز هر بیشه
ز هر سرای و ز هر خانه و ز هر برزن

ز برج و باره و ایوان و خاکریز و فصیل
ز پشت و پیش و بر و شیب و الیسر و ایمن

هم از میانه گزین کرد شش هزار دلیر
هژبر زهره و پولاد پوش و تیغ آژن

سوار گشت و سپه اند و پشت داد بدژ
به بست راه شد آمد بران سپاه کشن

ز نوک ناوک بهرام صولتان ملک
زمین معرکه شد کان سرخ بهرامن

بسی نرفت که از ترکتاز لشکر شاه
ز فوج افغان بر اوج چرخ شد شیون

ز موسه چهره هر یک چو رود آمو به
ز نیزه پیکر هر یک بشکل پالاون

بسا سوار گران رزمگه بگاه گریز
ز بیم جان و غم تن بتاخته تا به ختن

بسا پیاده که در جوی جر بخفت و هنوز
برون نکرده ز نخدان چاک پیراهن

ز بس گروه گروه تنور های تندر دو
ز بس گلوله خمپاره های تیتین دن

هنوز لشکر آن مرز را بشورد دل
هنوز مردم آن بوم را بتوفد تن

از آن سپس که ز میدان فرو نشست غبار
ز آب دیده آن جادوان دود افگن

ملک پیاده شد و قبه سه او ق او
بهشتمین فلک آمد تعزیت نجم پیرن

گسیل کرد به میمند و آنه خود سپاه
سوی هزاره گروه از برای دفع فتن

ز صد هزار هزاره یکی نماند بجای
کمی نگشت گرفتار قید و بند و شکن

بسی نشد که ز مستان رسید شیر سفید
فرو چکید بهنرا ز ابر قیر آگن

هوا چو دیده شاهین سیاه گشت و شمید
سپید پر حواصل بکوه و دشت و دمن

ز کار شاه به افغان خدا رسید خبر
ز کبد و برشش از غم چکید اشک حزن

گواژه راند به دستور خویش و از دل ریش
فغان کشید برو دلیره گشت کاهی کودن

نگفتمت پی جنگ ساز و رنگ مکن
نگفتمت ز پی رزم تار عزم مستن

ز خشم او دل دستور برد میدان جای
چنانکه دود به بیرون آتش از گلخن

زجای جست و بشد سوی مرزبان هری　　که هان بجان و ببند انجمن را بر انجمن

اگر ز جنگ گریزی ز ننگ می مگریز　　روی چگونه بدین مسکنت ازین مسکن

چسان علاج گریزی که نیست راه گریز　　نه کلاغ و کبوتر که بر پری ز دکن

گرفتم آنکه توانی ز چنگ شیر گریخت　　گریختن نتوانی ز شاه شیر اوژن

ز چار سوی تو بربسته اندر راه گریز　　تو ابلهانه بمندزین نهاده برکو دن

بدین حصار که ماراست مرگ نه نبرد　　نه درز جامه که در وی فرو رود درزن

یکی بیمان که به نبیم کار کرد سپهر　　بود که تشفق آید ستاره ریمن

حصار را ز پس پشت خود وقایه کنیم　　ز پیش بایه برانیم باره بر دشمن

بوی بگفت بدو کاینت رای مستغرب　　بنالد گفت بدو کاینت گفت مستهجن

بزرق نی نتوان بست باد در چنبر　　بکید هم نتوان سود آب در هاون

مگر حصار نه بنیان او ز آب و گل است　　چسان درنگ کند پیش سیل بنیان کن

چو ماکیان بکراچید از غضب دستور　　چو پشت تیغ بکاژ ابروان فگند شکن

که گر گریز توانی ز جنگ شه بگریز　　وگرنه رنج مینداز و گنج بپراگن

میان آن دو تن اندر ستیزه بود هنوز　　که بانگ بوق لبیوق بر شد از برزن

طراق مقرعه بگذشت از دو صد فرسنگ　　غبار معرکه بر رفت تا دو صد جو جن

در حصار ببرخ بست مرزبان هری　　گشاد قفل و برون ریخت گوهر از مخزن

ز در و لعل و زر و سیم و جوزق و جاورس　　ز نقد جنس و جو و کاه و گندم و ارزن

ز برد و خز و پرندین قاقم و سیفور　　ز طوق و یاره و خلخال و عقد و او رنجن

همی بداد بصاع و همی بداد به باغ　　همی بداد به کیل و همی بداد به من

موالیان ملک را هر آنچه بد به هرات　　گرفت و برد بزندان و بر نهاد رسن

ندا فگند ز هر گوشه تا بدا فغه را　　برون شوند ز شهر هری چه مرد و چه زن

چه بوقحه اگر اجوراست اگر اعور　　و مدز کینه اگر الکن است اگر ازکن

ز بیل و بیلک و شمشیر و خنجر و خنجیر　　ببرخ و ناوک و گوپال و گرزه و گرزن

چو مرزبان هری را بهانه شد سپری | سفیر آمد و بگذشت دور حیلت و فن
ز جنگ مدتی آسوده کامران بوده | کشیده رطل امان و چشیده طعم وسن
بهار آمده وی رفته خاطر آسوده | ز درد برد و عذاب خمول و سجن شجن
بجای ابر بکهسار پشته پشته گیاه | بجای برف بگلزار توده توده سمن
فضای باغ معنبر ز اقحوان و عرار | هوای راغ معطر ز ضیمران و ترن
دمن چو روضه خضرا ز برگ سیسنبر | چمن چو بیضه بیضا ز شاخ نسترون
شکست ساغر پیمان و از خمار غرور | دلش بسینه بجوشید همچو باده بدن
بپاره بر د سر اندر دو باره همچو کشف | بچاره تیر فگندن گرفت چون بهین
ملک ز خشم بتوفید و لب گزید و گزید | سنان گذار سپاهی قرینه با قارن
همش ز خشم و هم چشم آل گشته چون لاله | همش ز قهر دو رخ سرخ گشته چون روین
مثال داد که از هر کرانه پره زنند | بشهر بند هری از چهار جانب و جن
چهار برج زنند از چهار سوی حصار | هزار بار زنه باره سپهر اتقن
درون هر یک گردان کمین کنند و زنند | شراره بر دم آن مارهای مهره فگن
مگر که باره شود رخنه رخنه چون غربال | مگر که قلعه شود تفته تفته چون اژکن
در افگنند به درش تیر چرخ و شکنجیر | بر آورند عدو را دمار از میهن
شگرف کنده آن باره را ببینند ایند | بلای و نوش و نی و مال خامه و کاشانه و تن
بمرزبان هری تنگ شد جهان فراخ | چو کام اژدر بهمن ربا هی بر بهمن
سفیر آمد و سوگند خورد و لابه نمود | چنانکه شغل شفیع است و رسم با بیژن
که مرزبان هری یابد از شهنشاه امان | سپس به پایه تخت شه آرم از مامن
شه از سفیر پذیرفت آنچه گفت و نهفت | بر او گماشت رقیبی همه فراست و فن
سفیر رفت و نگر د آنچه گفت بیکدو سه روز | بماند وز هر سپهبد و دستان بچرب سخن
ره جدال نمود و در نوال گشود | گهر بطشت ببخشود و سیم و زر به لگن
بروز چارم برگشت و دیده بان ملک | به شه چگونگی آورد و کار شد روشن

در حضور دیو طبعان زیبی روپوش چشم سر که کردن روی و در دل شکرستان داشتن

چون سکندر بستن اندر دل خیال روم و روس روی کرباس سرادق زی خراسان داشتن

گاه در عین وصال از داغ هجران سوختن گه نشاط وصل اندر عین هجران داشتن

مار زلف شاهدان اراندن از فردوس دل زشت باشد خلد را دهلیز شیطان داشتن

قاصد غمهاست این آهی که خیزد از درون عیشها دارد نهانی آه پنهان داشتن

چون جمال خواجه کز صبح ازل روشنتر است یک جهان خورشید باید در گریبان داشتن

زیور خلد اند آل مصطفی وز مهرشان دیده باید جنت دل باغ رضوان داشتن

بی سفینهٔ نوح گر عالم پر از جودی شود چشم آزادی خطا باشد ز طوفان داشتن

خواجه بخشد از اشارات شفاء بو علی لقمه باید در گلو از خوان لقمان داشتن

چشم مست پیر چون بی باده مستیها کند چشم را باید درون دیده حیران داشتن

صاحب دیوان تواند در میان بار عام رازها با خواجه بی تذکار و تبیان داشتن

پیش احمد خامشی گویاست لیکن بایدت علم حیدر صدق بوذر زهد سلمان داشتن

کوشش همچون خواجه بدهی هر چه را آری بدست تا جهان باری بخویش و غیر آسان داشتن

خود بگو جز تلخکامی چیست حاصل بحر را زین گهر پروردن زین در و مرجان داشتن

ابر با این تیره رخساری که پوشد روی روز مردم چشمست دهقان را ز باران داشتن

خواجه شو اول که یابی معنی وارستگی پس بدانی حکمت ملک فراوان داشتن

یک سوال است از سر انصاف میپرسم ز تو دهر را آباد خوشتر یا که ویران داشتن

بایدت بر دل نیفتد سایهٔ دیوار حرص ورنه باکی نیست بر گل کاخ و ایوان داشتن

خواجه بر گنجی نشد شایان تو بر دل می نهی فرق دارد جان من این داشتن زان داشتن

تو نداری چشم حق بین کم کن این چون و چرا خواجه را الفقری نباشد زان دو چندان داشتن

از تب حسرت قناعت در پی گفتار زشت داروی تب نوش تا کی ننگ هذیان داشتن

جان سست است بر نتابد بار سختیهای عشق چنگ پولاد است نتوان شیشه سندان داشتن

زشت باشد با لباس کاغذین رفتن در آب رخت خود فرسودن آنگه چشم تاوان داشتن

بنور خویش بود آفتاب عالم گیر — بزور خویش بود شیر غاب صید افگن
عیاں شود خطر آدمی ز رنج خطیر — کہ تا نسوزد بو بر نخیزد از چندن
ستایش تو بملک ہری بداں ماند — کہ تا کسی بستاید اویس را بقرن
ز فتح مکہ نگوید کسی ثنای رسول — ثنای او ہمہ از حسن سیرتست و سنن
بآب و تاب گہر را ہمی نہند سپاس — نزین قبل کہ بعماں دراست یا بعدن
ثنا کنند درخشندہ شمع را بفروغ — نزینکہ ہست مراورا از زر و سیم لگن
تو عزم خویش ہمی خواستی نمود عیاں — بخسروان جہانگیر و مہتران زمن
ہری گرفت نمی خواستم ز بہر خراج — کہ صد خراج ہری باشدت کہیں داشتن
چو ہست عزم جہانگیر گو مباش ہری — نہ آخرش ہمہ فرزند کردی و فرزن
بحیلۂ کہ عدو کردی مباش دژم — کہ کار خنجر برندہ ناید از سوسن
حدیث صلح حدیبیہ را بو سفیان — یکی بخوان و بپرداز دل ز رنج و محن
ہماں حکایت صفین بخوان و حیلہ عمرو — کہ کرد آنہمہ غنج و دلال و عشوہ و شن
نہ بہتری ز پیمبر بباش و لا تیاس — نہ بہتری ز محمد بمان و لا تحزن
بدین قصیدۂ غرایکی بہ بین ملکا — کہ با قبول تو گیتی بیبرزدش بہ ثمن
مثل بود بجہاں تا حدیث وعد و رباب — سمر بود بزماں تا و داد نل و دمن

دوام ملک خداوند تا ہزاران اند
بقای بخت شہنشاہ تا ہزاران دان

در مدح جناب حاجی میرزا آقاسی طاب ثراہ گوید

عید دانی چیست لب چوں عید خنداں داشتن — خند خنداں جاں نثار راہ جاناں داشتن
جاں ہم از جاناں بود گفت دادہ تا قرباں کنی — بہر قرباں ہم نباید منت از جاں داشتن
نیس کمالی نیست قربانی نمودن بہر عید — عید را باید سپاہی دوست قرباں داشتن
عشق دانی چیست لب پر خندہ کردن نزد خلق — بحجر از آہ و افغاں آہ و افغاں داشتن

وهم میگفت ار قدر خواهد شود شهبش پدید / عقل گفتا شرط تقدیر است امکان داشتن

در تنور چرخ بخت از قرص خور نانی قضا / گفت باید خواجه را مهمان برین خوان داشتن

عقل گفتا هر دو گیتی را نشاید ای فقیر / بر یکی ارزن چو مرغ خانه مهمان داشتن

راز گوید با خدا در راز و با هم بار عام / شبلی اینسان می نشاید عشق یزدان داشتن

تا نگویی هم خدا را خواهد و هم شاه را / شرک باشد عشق حق با عشق سلطان داشتن

عکس حق را بیند اندر آینهٔ رخسار شاه / عاکس و عاکس را خود از هم فرق نتوان داشتن

مصطفی فرمود شاه دادگر سایهٔ خداست / اینک این برهان گرت بایست برهان داشتن

ای خداوندی که جز شخص تو نارد هیچکس / در بدیهی جا بهٔ افلاک جولان داشتن

نرگس از زردی و بیماری همی گیرد برست / کز دو چشم افگندیش زین خوی فتان داشتن

دست جودت را نتابیم که دانم [illegible] است / در یکی گر آستین دهد بحر عمان داشتن

رایت فرماندهی بر قبهٔ افلاک زن / عار باید مر ترا زین ملک ایران داشتن

جمهای مشک و عنبر داری [illegible] / [illegible] چهره و دلارین قدر احسان داشتن

چرخ هشتم مادحی مانا ز مداحان [illegible] / [illegible] چنانچه گوهر بدامان داشتن

بی زبان راز و گیتی گو که پنهان [illegible] / [illegible] راز جامه لفظ عریان داشتن

خود تو دانی کانفاقی [illegible] / ای خجسته مطلعی از عرض ست حمال داشتن

خود تو [illegible] چون دعا گویم ترا

از [illegible] دولت اقبال داشتن

در مدح حسن شه گوید

رود آمون گشت جیحون [illegible] / رشک سیحون شد زمین از چشم خون پالای من

اردی بهشتم خزان شد ولی عجب کاندر خزان / لاله میروید مدام از نرگس شهلای من

دیده من اشک ریز و سینه من شعله خیز / در میان آب و آتش لاجرم ماوای من

بر تحیر خنده ام از دل شگفتی زانکه هست / زعفران رنگ از حوادث سیمگون سیمای من

کوش تا چون خواجه سرتاپای گردی معرفت — وز بهار فیض در دل صد گلستان داشتن

ابر رحمت چون ببارد بهر جذب فیض او — روح باید تشنه چون ریگ بیابان داشتن

بایدت چون خواجه اوّل علمها را سر بسر — گرد کردن زان سپس بر طاق نسیان داشتن

ورنه بس آسان ترک کاریست بی کسب علوم — آه چون عارف کشیدن ذکر عرفان داشتن

با چو موزونان ناقص هر چند بین آفرین — نقد حال دیگران را زیب دیوان داشتن

ور دلیست این غنا کز هوش طبعی هر زمان — دانهای غیر ز دزدیدن در انبان داشتن

گبر را گر زند و استا لوح دل باشد سیاه — سود ندهد غالباً هیکل ز قرآن داشتن

نقش دانش شو رها کن نقش دانش را که مرد — خنده‌اش آید در بغل لعبت چو صبیان داشتن

در وجود گیتی هر چه بینی یک حقیقت بیش نیست — گفت نتوان مختلف زین نقش الوان داشتن

کلک قدرت نقش هر چیزی بهر چیزی نگاشته — ورنه چوبی را نشاید شکل ثعبان داشتن

می بجنباند چو کودک جمله را در مهد طبع — تا بدان جنبش رها باید ز نقصان داشتن

خاک را پنهان از آن جنبش دهد صد چاشنی — تا تواند حاصل از وی قوت حیوان داشتن

از خم جام فلاطونی شراب هوش نوش — کار دونان است حکمتهای یونان داشتن

پاک باید دل تن ار آلوده باشد باک نیست — زانکه در ظلمات باید آب حیوان داشتن

صورت قنبر بیاد آور که دانی میتوان — در سواد کفر پنهان نور ایمان داشتن

گفت عیسی را یکی ننگین چرا داری بدل — گفت باید روح پاک از کفر خذلان داشتن

قبض و بسطی کز خیالات می بزاید روز و شب — چند باید نام شان فردوس نیران داشتن

با خیال دوست بنگر روی زشت اهرمن — تا بدانی میتوان در دیو غلمان داشتن

شکوه کم کن از جهان تازه برآسائی که مام — طفل را از شیر گیرد وقت دندان داشتن

خوشترین کاریست مدح خواجه باید خویش را — چون صدف دائم بمدحش گوهرافشان داشتن

غوث ملت حاجی آقاسی که خواهد عفو او — خلق را هر ساعتی یک بهر عصیان داشتن

ماه را چون تار کتان هر سرمه عدل او — تن بکاهد تا بداند رسم کتان داشتن

خامه‌اش یک شبر نی کمتر بود وین معجز است — شبر کی نی را بیک عالم نگهبان داشتن

برندارم گامی از سستی عجب تر کز الم   کهربا زنگست سقلابی صفت اعضای من

هر مژه خاریست در چشمم عجب کاین خارها   سالمند از موج اشک چشم طوفان‌زای من

مجمرم مانا بپا داتش از آن افروخته است   دوزخی از دل شرار آه بی‌پروای من

من همان دانای رسطالیس فکرم کآمده است   در تن معنی روان از منطق گویای من

تا چه شد یارب که زد مهر خموشی بر دهن   طوطی شیرین زبان طبع شکرخای من

من همان بقراط لقمان‌دان صافی گوهرم   تا چرا سرهان رود اکنون بسوفسطای من

من همان پیغمبر ارباب نظمم کز غرور   پشت پا میزد بچرخ سفله استغنای من

تا چرا یارب حواریین اعدا گشته اند   چهره بر نقش سلیم عیسوی آسای من

تیره تر گشته است بزم دین عجب کز سوز دل   روز و شب چون شمع میسوزد زسر تا پای من

لؤلؤ لالاست نظمم آه خاکز کین چرخ   کم بها تر از خزف شد لؤلؤ لالای من

بهر جامی منت از ساقی چرا باید کشید   چشم من جابست اشک لعل‌گون صهبای من

طالع شورم بصد تلخی ترش کرده است دی   تا مگر از جان شیرین بشکند صفرای من

این مثل نشنیده خود کرده را تدبیر نیست   تا بهار من رسد زین کرده بیجای من

آبرویم ریخت دل از بس بهر سویم کشید   ای دریغا برد دزد خانگی کالای من

دهر بر من چه ورخست از کلفت حرمان شاه   وای گر بر من بدینسان بگذرد عقبای من

شاه شیراوژن حق شه آنکه گوید نه سپهر   خفته در ظل ظلیل رایت اعلای من

آنکه فرماید منم آنکو فرستد زیر خاک   آفرین بر آفرین چنگیز بر یاسای من

من همان هوشنگ طهمورث نژادم کآمده است   غرقه در خون اهرمن از خنجر برای من

رویداز دشت و غایم لالهٔ احمر هنوز   از شقایق رنگ خون بدکیش اعدای من

خاک کافر ذربود تا گاو ماهی سرخ رنگ   تا انداز نشتر خون خصم بی‌پروای من

تا چه اعجاز است این یارب که ناهنجار خصم   شکل جوز اکرداز تیغ هلال آسای من

هر که بیند حشر را داند که جز بازیچه نیست   شورش بازار و با شورش هیجای من

آسمان گفتا بر آمد زهره ام از بیم شاه   نیست بی تقدیم علت گونهٔ خضرای من

ماند چو من دو چشم من خیره ز فر طاروشنی — کاین شب نی کلیم چون بیضایش اندر آستین

چون سوی اوپس از وله نیکو بنگر بستم — دیدم بار صبر سد باد ورخان آتشین

چشمش یک تتار فتن چهرش یک بهار گل — جعدش یک جهان شکن زلفش یک سپهر چین

قدش یک چمن نهال امابر سرش ارم — لعلش یک یمن عقیق اما با شکر عجین

نازک چون خیال من نقش میانش در کمر — زیبا کمرش بوده سان شکل سر یار بس مبین

آیت حسن و دلبری از خم طره اش عیان — راست چو نقش نصرت از رایت پور آتشین

بسکه مهیب جان شکر چشمش در گه نگاه — گفتی در دو چشم او شیر ژیان بود مکین

هر چه شکنج و پیچ و خم بود بزلف او نهان — هر چه فریب و رنگ و فن بود بچشم او دفین

چشم بر جمال او روشن گشت و گفتمش — لعل تو نیست گوئیا شادی یک جهان حزین

گفتمش ای بدیع رخ اهلاً و مرحبا بیا — کت بروان جان من باد هزار آفرین

وایدون خیره مانده ام تا چه دهم جواب اگر — شرح زبی حکایتم پرسد خسرو گزین

آنکه بر آستان او بوسه همی دهد بتال

آنکه بخاک راه او سجده همی برد تکین

در مدح شجاع السلطنه مغفور حسن علی میرزا گوید

عیدست و ساقی در قدح صهبا ز مینا ریخته — در گوهر الماس گون لعل مصفا ریخته

کرده پی اکسیر جان در طلق زر سیم روان — در ساغر سیماب سان گوگرد حمرا ریخته

آب از سراب انگیخته آتش ز آب انگیخته — ز آتش حباب انگیخته در جبه عمر دریا ریخته

می موجزن در شیشه زان موج عجم تتمه — اندر هلال یکشبه عقد ثریا ریخته

پیمانه کاس من معین عذرا عذاران حور عین — در بزم چون خلد برین طرح دلآرا ریخته

مجلس بخوبی چون ارم زرین پیاله جام جم — زنجیرها بر پای غم از موج صهبا ریخته

دف بر شبیه دایره بر چنبرش صد چنبره — با هم بطرح مشورد طرح هوا سا ریخته

خنیاگران بربسته صف چنگ و چنگ و نای و دف — طرح نشاط از هر طرف در بزم دارا ریخته

خسروا اگر چند روزی گشتم از درگاه دور   دراز ای این جسارت کرده چرخ ایذای من

گر نبادانی ز من دانی گناهی سرزده است   این جهانسوز تو و این فرق فرقدسای من

هر هی با ناظر منظور بد منظور از انک   او بهر کاری نظر دارد با ستر صفای من

ور گناهی در حقیقت نیست تشریفم درست   تا ز تشکیک بلا ایمن شود بالای من

دیر بانی داورا چندانکه گوید روزگار

بر بهر آمد مدت دوران تن فرسای من

فی المدیحه

دوش که شاه اختران والی چرخ چارمین   کرد ز اوج آسمان میل بمرکز زمین

من ز پی نماز فرض اندر خانهٔ خدا   بر پی آنکه واردست اندر شرع و راه دین

کرده ام ز پی سرای خود میل و زده قدم برون   گشته چمان بکوه و در گه به یسار و گه یمین

چشم بپای و پا بره نرم گرای و کند رو   دل بخیال و گه بگه تفته و درهم و غمین

گاه هوای قال و فکر بخیال سیم و زر   گاه اندیشهٔ خطر گاه پی فکرت دفین

نفس بفکر عز و شان تن بهوای آب و نان   دل بوصال دلستان لب بخیال ساتگین

زمزمه هر دمم بلب از پی جام پیرزنی   وسوسه بجدم بدل از غم یار نازنین

کآیا آن فرشته خود در چه مکانش گفتگو   ایدر با که هم نفس ایدر با که هم نشین

خالی از دو چهر او وان دو کمند خم بخم   چیند شاخ سنبل او بید برگ یاسمین

پاس دگر چو بگذرد بستر خواب گسترد   تا ز فراش خوابگه تن ده آن بلای دین

آنکه از غضب سراسر سر و شود به تن   همچو سنان کشتم راست بزیر لب سنین

غیرت عصمتم بدان دارد تا کشتم بجون   لاشه خود ز تیر غم پیکر او به تیغ کین

باری ازین خیالها بگذشت اندرم بدل   تا بگذشت ساعتی ز اول شب بمان همین

طیره هنوز من در آن اول شب که ناگهم   گشت ز خم کوچه طالع صبح دو بین

در شب تیره ای عجب بنمود آفتاب رو   گرچه بر آفتاب نی کرد دم هیچگه قرین

از سده ات تا زال بین بر سدرهٔ عرش برین بر فره ات جان آفرین فر هما ریخته

تیغت بخون آبستنی وز خون کنارش گلشنی صد رود خون از هر تنی روز وغا را ریخته

کلکت کشیده است از رقم بر نقش انگلیون قلم در قالب موتی ز دم روح معلی ریخته

زال هندی دریا نشین تیغ فلک عزلت گزین سر پرده اندر آستین گوهر ز شهلا ریخته

ماری بود خوش خال و خط بر هر زهر رنگی نقط در کام خصمان بی غلط زهر آشکارا ریخته

مشک آورند از ملک چین و رفته در مغرب زمین مشک از مغان آورده این در چین طغرا ریخته

گه رفته در هندوستان آلوده از عنبر دهان طوطی صفت در کام جان شکر ز آوا ریخته

روزی که از گرد سیه جلباب بندد مهر و مه گرد از هر سو خاک ره در چشم بینا ریخته

هامون شود آمون خول صحرا شود سیحون چون وز هر جهت جیحون خون بر خاک و خارا ریخته

اندر زمین سنت فلک بر آتش افشاند نمک سیماب در گوش ملک بینی ز هرا ریخته

پولاد سنجان در وغا بر بارهٔ پولاد خا هر یک بهندی اژدها خون چل بالا ریخته

هنگام رزم از هر کران گردد ز تیغ خونفشان خون از تن قربانیان چون عید اضحی ریخته

هر صارم هندی نسب پوشد تن چینی سلب ناری شود ذات لهب بر کشت جانها ریخته

چون تو برون آیی ز صف کاهن براب خنجر بکف بر چهره چون ماهت کلف از گرد غبرا ریخته

از خون خصم بوالهوس جاری کند رود ارس تیغت که اندر یک نفس صد خون به تنها ریخته

هر کس بی اخذ لقا کالا فشاند در وغا از ابلهی خصم دغا جان جای کالا ریخته

ای خنگ گردون مرکبت نصرت روان در موکبت بر طور جانها کوکبت نور تجلی ریخته

مانا بمرگ ناگهان تیغت بود جان در میان کز بدکنش بگرفته جان خونش سها جا ریخته

با همتت ای دادگر دریای اعظم در نظر آبی ست اندر رهگذار مشک سقا ریخته

پیرار فروردین به ری کردی چو جشن عید طی زی ملک خود راندی ز ری طرح تماشا ریخته

هم پار در آتشکده آراستی جشن سده از قهر نار موصده بر جان اعدا ریخته

در جشن طراز امسال هم وادی طراز جشن جم در کام جانها از کرم نقل مهنا ریخته

ساغر زمی اندوخته کندر بکندر سوخته در مجمره افروخته عود مطرا ریخته

دارای اسکندر حشم هوشنگ طهمورث خدم
کز ابر کف گاه کرم لولوی لالا ریخته

مطلع ثانی

صبح است و بر طرف تو بست عمدا ریخته — با اطلس چینی فلک بر فرش دیبا ریخته
شنگرف بر قرطاس بین بیجاده با الماس بین — گرد زمرد طاس بین یاقوت حمرا ریخته
تیغ سحر پرتاب شد انجم از افلاک پرتاب شد — زان زهره شب آب شد وز زهره صفرا ریخته
افراخت فر دیربین علم شد لشکر دی منهزم — صبح از شفق آتش رزم بر دفع سرما ریخته
یا خوان شب یا ناگهان کز روی سوادی شد عیان — از نشتر خور آسمان بر دفع سودا ریخته
یا نی شجاع السلطنه چون شیر دشت ارجنه — خون دلیران یک تنه در دشت هیجا ریخته
آنکو ز تیغ جانستان وانکو ز قدر بیکران — هم خون سلطان رسلان هم آب بغرا ریخته
رخش چو باری جانگه آتش فشان چون اژدها — بر پیکر خصم دغا زان زهر افعی ریخته
تیغش سمندر طینتی طوطی هندی فطرتی — رومی ز زنگی هیبتی آتش ز اعضا ریخته
آتش دل پولاد رگ وانگه بهیبت چون کلنگ — وز فرق پیلان یک بیک خون چپ بالا ریخته
اقبال و دولت شد انیس تایید و نصرت عاشقش — [illegible] عذرا ریخته
تیغم اکسیر [illegible] چون گوهر از هر سو عیان — [illegible] بر طاق خضرا ریخته
یا [illegible] ابر [illegible] شگوفه لطف بر — پیوسته در شاخ [illegible] در باغ دیبا ریخته
هم پایش از دانشوری بر فرق عمرو و مشتری — هم آب ابر آذری از طبع والا ریخته
رمحش بقتل دشمنان با زهر آلوده سنان — لیکن بکام دوستان زان زهر حلوا ریخته
وز قهر دریا شد عیان بر تجابت خود معترف — تا شد لآلی زابر کف شرقا و غربا ریخته
تیغش بپای آسمانی از شعله چون بیضا ستی — بر جیش تن اعدا ستی زان شکل جوزا ریخته
در عهدش اصنام حرم افتاده سر بر خاک عدم — چونانکه از طاق حرم شد لات و عزی ریخته
ای حرز جانها نام تو دور طرب ایام تو — دست فلک در جام تو شهد مصفی ریخته

مانی بعشرت همچنین تا سال دیگر طرح دین — از نصرت جان آفرین اندر بخارا ریخته
ای شاه قاآنی منم خاقانی ثانی منم — نی آب خاقانی منم زین نظم غرا ریخته
اکنون منم در شاعری قائم مقام عنصری — از نقش الفاظ دری بیرنگ معنی ریخته
تا هست ازین اشعار تر در صفحهٔ گیتی اثر — هر دم ازو گنج و گهر در سمع دانا ریخته
فرخنده بادا فال تو پاینده ماه و سال تو — نور هدی بر حال تو از اسماء حسنی ریخته

کاخ ریاست منزلت بزم کیا ست مخملت
فیض کرامت بر دولت ایزد تعالی ریخته

در ستایش شجاع السلطنه حسن علی میرزا فرماید

دوش درآمد از درم آن مه برج دلبری — شو و بر آسمان سرم از در ذره پروری
از دو کمند گیسوان وز دو کمان ابروان — بسته دو دست جاودان دو چچرخ چنبری
گر به دو زلفگان او شاه طغان نظر کند — همچو کبوتران زند بر در او کبوتری
ساعد صاف چون سمن عارض نغز چو یاسمن — مقنعه تیغ و برهمن رشک بتان آزری
ماه فلک روی او خاک نشین کوی او — سنگ سیه زموی او جسته رواج عنبری
غیرت سرو و یاسمن آفت جان مرد و زن — غارت عقل و هوش من حسرت ماه و مشتری
گفت که ای اسیر تب خسته محنت و کرب — چند به [illegible] تب پای به [illegible] بستری
شکوه برار غم زمان پیش سکندر جهان — تا نخوری ز بیم جان [illegible] قدمی سکندری
شاه جهان حسن علی فارس عرصهٔ [illegible] — غازی [illegible] [illegible] سپهر سروری
آنکه نگاه حشمتش شمس نموده [illegible] — وانکه [illegible] کرده هلال ساغری
وانکه چو پور آبتین کرده ز گرز گاو سر — مغز [illegible] آک را [illegible] چنبری
هوی چرخ رام او شیر فلک مدام او — ملک فلک بکام او [illegible] بهادری
نقش زار قشت اگر قبلهٔ خاص عام شد — خاک سرای شاه بین معبد آدم و پری
رومی روز در برش همچو غلام [قلحی] — زنگی شام بر درش همچو سپاه بربری

قهر جانکاهش اگر گشتی مصور در جهان — چنگ شیر و سهم پیل و سم ثعبان داشتی
در کفش شمشیر بودی اژدها گر اژدها — چون نهنگان جایگه در بحر عمان داشتی
میزبان گشتی اجل چون تیغش ار بر خوان رزم — دیو و دد را تا بروز حشر مهمان داشتی
گر نسیم خلق او یکبره وزیدی در جهان — سال و ماه و هفته گیتی را گلستان داشتی
مرگ مانا زادهٔ شمشیر گیهان سوز اوست — ورنه چون آلام دیگر مرگ درمان داشتی
حزم او گر خواستی اندر وی حکمت پیل را — در دهان پشه تا محشر پنهان داشتی
ما شاء الله گر کسی ویرا ستودی در سخا — گر سخای چون سخای حق به قاآن داشتی
بر ندانم طعن و لعن از چه قاآن هیچ یک — هیچ گوهر جا گرانش فضل و احسان داشتی
در دریش قطره اش بیگشت ... گوهر — تشنگی با جود او گر ابر نیسان داشتی
بود ارش ... چون او اگر با تندر او — مرگ یکسو رهان در پیش ترکان داشتی
خنجرش گر خواستی در روز هیجا خلق را — از لباس زندگی چون تو بش عریان داشتی
گر نبودی عفو او عدلش ز روی انتقام — بر گلوی مه طناب از تار کتان داشتی
حاجب مهرش اگر قهرش نگشتی گاه گاه — زینهار از هیچ عاصی بیم عصیان داشتی
ملک بخشا تا ابد آباد بودی ملک فارس — از ازل گر چون تو سالاری نگهبان داشتی
... اگر دادی مفوض شهر یار ملک بخشش — ملکی از صد ربع ... نگهبان داشتی
ورنه ... ملک ایران این چنین — کافرم گر روس هرگز قصد ایران داشتی
بود چون حزم تو گر حزم سکندر پایدار — و ... تا کی بروز حشر پایان داشتی
گر ... گوید که قاآنی راد — داشتی حب وطن در دل گر ایمان داشتی
گر کیش خود کافرم گر هیچ مومن بیش ازین — جایگه در ملک شیراز از دل و جان داشتی
می نبد در پارس اوی تا ورا بخشند مراد — ورنه کی بیچاره عزم یزد و کرمان داشتی
شیر گردون را در افکندی بگردن پالهنگ — چون تو در دل هر که مهر شیر یزدان داشتی
حیدر صفدر که با عرش برین ... — از نبودی عرش را با فرش یکسان داشتی
گر نبودی روز هیجا پای عفوش در میان — ضرب بازویش خلل در چار ارکان داشتی

سیاهی خانه کن را اختیار انجمن دادی　　　غزالی راهزن را رهنمای کاروان کردی

نه این زلفت همان هندو که دل دزدیدی از هر سو　　　کجا دیدی امانت دزد که او را پاسبان کردی

نه این زلفت همان رهزن که میزد راه مرد و زن　　　چه موجب شد که او را خازن گنج روان کردی

نه این زلفت همان زنگی کش از روم است دلتنگی　　　چه شد کاو را دو دم بر روز روشن مهربان کردی

نه این زلفت همان کافر که بردی دین و دل یکسر　　　چه شد کاندر حریم کعبه او را حکمران کردی

نه این زلفت همان شیطان که خصمی داشت با ایمان　　　چه شد کآدم صفت بنشاندیش با انگیان کردی

نه این زلفت همان زاغی کز او ویرانه هر باغی　　　چه شد کان زاغ را بر باغ عارض باغبان کردی

گره کردی چو مشت پهلوانان زلف مشکین را　　　بصد نیرنگ و فن افتاده را پهلوان کردی

الا ای زلف خم در خم چرایی این چنین در هم　　　چه شد کاهر و شبا با هم ز نخوت سرگران کردی

گهی بر سر زدی پهلو گهی با گل گرفتی خو　　　گر از چنبر نبودی گو که از چین جو کمان کردی

ز بس چین و گره داری بتن مانا زره داری　　　خدنگ کین بزه داری ز ابرو چون کمان کردی

نه ماری از چه بر گنج لآلی پاسبان گشتی　　　نه زاغی از چه بر شاخ صنوبر آشیان کردی

نه طاوسی چرا بر ساحت جنت قدم سودی　　　نه شیطانی چرا بر روضهٔ رضوان مکان کردی

تو خود یک مشت مو افزون نه ای زلف چرا انگم　　　که چون زلزلی جهانی را چه ... کردی

بهانا نافه چینی نهفتی زیر پیراهن چینی　　　دیار آهوی تاتار را ... نهان کردی

ز موی انچنین بوئی مرا بالله شگفت آید　　　سیه زلفا مگر جیب و بغل پر مشک ... کردی

کجا استغفرالله مشک را این بوی و این نکهت　　　سیه زلفا مگر ... آستین پر زعفران کردی

نه هرگز حاش لله ضیمران را طیب و این طیبت　　　سیه زلفا یقین جا در بهشت جاودان کردی

علی الله عارض حور جنان را نیست این زینت　　　سیه زلفا مگر روح القدس را ... کردی

نیابد از دم روح القدس این طیب طوبی لک　　　که از یک بوی جان بر در جهانی شادمان کردی

سیه زلفا تو خود بر گو چه کردی تا شدی مشکین　　　که من بیناک سبه بودم نه این کرده ... کردی

ولیکن بوده ام بوئی که این بو از چه شد پیدا　　　چرا سر بسته گویم کاینچنین با آن چنان کردی

معاذالله بهشت جاودان را این رواج و این را خشت　　　سیه زلفا مگر الفت تو با حور جنان کردی

تواند عزم و حزمت در سفائن　　کند این لنگری آن بادبانی
زشوق آنکه زودش می ببخشی　　زکان با سکه خیزد زر کانی
خداوندا ازین مداح دیرین　　همانا داری اندک دل گرانی
شنیدم گفته قاآنی از چه　　نمی جوید به بزم من تدانی
ز زحمت دادن خود شرم دارم　　ازان در آمدن کردم توانی
بترسیدم که گر زاری بگویم　　ز دربان پاسخ آید لن ترانی
اگر هر خشمی از نامهربانیست　　بمن خشم تو هست از مهربانی
وگر هم در دلت غیظی ست شاید　　که هم والکاظمین الغیظ خوانی
الا یا سرورا از چرخ دارم　　حدیثی خوش چو وحی آسمانی
مگر دی با فلک کردی عتابی　　که دوشش آمد بر من در نهانی
همی گفت و همی هر دم ز انجم　　دو چشمش بود در گوهر فشانی
که اجداد نظام الملک را من　　چه خدمت ها که کردم در جوانی
زحل را هر شبی گفتم که تا صبح　　کند در هر گذرگه دیده بانی
به مریخم سپردم تا کشد زار　　عدوشان را به تیغ قهرمانی
بگفتم مشتری تا بر سر فشان　　کند هر عید ساز خطبه خوانی
بخوان جودشان از ماه و خورشید　　همی از سیم و زر بردم اوانی
بدان عفت که دانی زهره ام داشت　　که هرگز کس ندیدیش عیانی
برقص آوردمش در بزم عشرت　　بشب های نشاط و میهمانی
چو گشتم پیر و در میدان غم کرد　　قدم گوژی و پشتم صولجانی
نظام الملکم اکنون کرده معزول　　ز دربانی و شغل پاسبانی
مرا هم عرضکی خاص است بشنو　　که در خلوت بعرض شه رسانی
که قاآنی بسی زسی سال مدحت　　که شعرش بود چون آب از روانی
زشاهنشاه و اجداد شهنشاه　　گرفتی گنجهای شایگانی

نهالی ز شوق وادی نسیم صبح را وز او
غباری عاریت از درگه فخر زمان کردی

در ستایش جناب جلالت مآب میرزا کاظم نظام الملک

چو دولت جمع گردد با جوانی — جوان لذت برد از زندگانی
بمانند نظام الملک کاو را — خدا هم داده دولت با جوانی
نمی گنجد جهان در جامه از شوق — ز بس دارد بر ویش شادمانی
چه خوب و خوش طراز افتاده الحق — بر اندامش لباس کامرانی
برقص آید سپهر از ذکر نامش — چو مستی ز الحان اغانی
همای همتش در هر دو عالم — نگنجد از چه از تنگ آشیانی
چو مدح او کنم اجزای عالم — زبان گردند از همداستانی
هنر در گوهر پاکش نهفته — بگردار معانی در مبانی
ز حرص مدح او بی منت لفظ — ز دل هر دم بگوش آید معانی
محیط عرش را سازد مثل — محیط خاطرش از بیکرانی
دقائق در حقائق درج دارد — بگردار ثوالت در ثوانی
زنجیل جود بیند در دل خلق — رخ آمال و رخسار امانی
کلامش تالی عقد اللآلی — بیانش ثانی سبع المثانی
زهی ای آنکه با یکران عزمت — نیارد خنگ گردون هم عنانی
ملک شاه تحتین است خسرو — تو در جیش نظام الملک ثانی
بسان نقطۂ موهوم خصمت — نیاید در نظر از بی نشانی
فلک گر چه زبر دست است و چیره — نیارد با تو کردن پهلوانی
کمند رستمی چون تاب گیرد — نیارد تاب کاموس کشانی
از آن خندد بخصمت هر زمان چرخ — که بیند روی تختش زعفرانی

گهی در جشن‌ها خواندی مدایح　　گهی در عیدها گفتی تهانی

کنون پژمرده از بیداد گردون　　چو اوراق گل از باد خزانی

بجای گنجهای شایگانش　　رسد بس رنجهای رایگانی

مهل تا این ستم با او کند چرخ　　چه شد آن خصلت نوشیروانی

بر آنکس کاین ستم بر او روا داشت　　رسید ارچه بلای ناگهانی

ولی چون سوخت خرمن را چه حاصل　　که خود فانی شود برق یمانی

غرض عیش مرا میکن منظم　　بهر نوعی که دانی یا توانی

که تا من هم همه شب تا سحرگاه　　ز دست دوست گیرم دوستگانی

بچنگ آرم بتی از ماه رویان　　رخ از لشل پری تن پرنیانی

بدن عاجی و گیسو آبنوسی　　لبان لعلی و قامت خیزرانی

رخش چون خرمن گل از لطافت　　لبش چون غنچه از کوچک دهانی

خمارین نرگسش در خواب رفته　　ز بیماری و ضعف و ناتوانی

لب لعلش پر از لولوی شهوار　　چو تخت قیصر و تاج کیانی

دلم فانی شدن در عشق خواهد　　چو میدانم که دنیا هست فانی

الا تا ارغوان روید ز گلزار　　ز شادی باد رویت ارغوانی

بپاید تا جهان بادی بپائی　　بماند تا فلک چون وی بمانی

در ستایش نواب اعتضاد السلطنه علیقلی میرزا گوید

الا که مژده می برد بیار غمگسار من　　که باغ چون نگار شد چه خوبی ای نگار من

توان من روان من شکیب من قرار من　　سرور من نشاط من بهشت من بهار من

غزال من مرال من گوزن من شکار من

حیات من ممات من تذرو من هزار من

دهند مژده نوگلان که نوبهار میرسد　　بشیر او ز بلبلان نه یک هزار میرسد

همواره باد مدح او شعار من دثار من

همیشه تاکه نقطهٔ بود میان دائره / که هر خطی که برکشی ازان بسوی چنبره

مرآن خطوط مختلف برابرند یکسره / حسود باد صیدار چو صید باز قبره

عنودرا ز خنجرش بریده باد حنجره

اجابت دعای من کناد کردگار من

ترکیب بند

در ستایش شاهزاده رضوان وساده نواب فریدون میرزا

ما ای ندیم دولت خویش آزموده ایم / لختی ز روزگار به سختی غنوده ایم

بر دل گشاده مرد نگیرد زمانه تنگ / هموار این سخن ز بزرگان شنوده ایم

با ابروی که چون دم شیر است پر گره / بازی کنان شجاعت خویش آزموده ایم

وز طرهٔ که چون تن مار است پر شکنج / ما صد هزار چین بفراعت گشوده ایم

از خود چو آنگینه نداریم هیچ نقش / وز طبع ساده نقش دو عالم نموده ایم

در عین سادگی همه نقشیم ازان قبیل / کز زنگ حرص آئینه دل زدوده ایم

در بارگاه شه به ارادت ستاده ایم / واقبال خویش را بسعادت ستوده ایم

فرخ شه آنکه هست خداوندگار من

شکرش پس از سپاس خداوندگار من

خیزید یک قرابه مرا می بیاورید / هی من خورم شراب و شما هی بیاورید

شاهانه خورد باید می را بهای و هوی / طنبور و ارغنون و دف و نی بیاورید

تا یک نفس پیاله شد آمد کند بکام / همچون نفس پیاله پیاپی بیاورید

زان یار گیر روح که نا رفته در گلو / چون خون فرو رود برگ و پی بیاورید

زان دست پخت عقل که چون نور اولیا / زی رشد رهنما شود از غی بیاورید

سلیل خسرو عجم فرشته فرّ علی قلی   چراغ دودمان جم بنجردی و عاقلی
همال ابر در کرم مثال ببر در یلی   هلاک جان گستهم ز پهلوی و پردلی
بعزم پور زادشم بحزم پیر زابلی
همین بس است مدحتش بروزگار کار من

بروز کین چو جابگه به پشت رخش میکند   چو سنگریزه کوه را ز گرز پخش میکند
به خنجری که خنده ها بآذرخش میکند   سر و تن حسود را هزار بخش میکند
زمین رزمگاه را ز خون بدخش میکند
چنانکه چهرهٔ مرا ز خون دل نگار من

اگر فتد ز قهر او به نُه فلک شرارهٔ   بیک سپهر ننگری نسوخته ستارهٔ
ز روی خشم اگر کند بلشکری نظاره   گمان مبر که جان برد پیادهٔ سوارهٔ
مگر که بردباریش کند بعفو چارهٔ
چنانکه دفع رنج و غم روان بردبار من

اگر نگاه کودکی خرد نبود مهد او   بکسب و دانش ایستاد ز چیست جدّ و جهد او
بخاک اگر دمی ومد عشق پیر ز شهد او   تمام نیشکر شود نباتها بعهد او
بروز صید شیر نر شود شکار فهد او
چنان که در سخنوری سخنوران شکار من

اگر چه بهرهٔ مرا ز مال روزگار نی   چو مالیان مملکت شکوه و اقتدار نی
جمال نی خیول نی بغال نی حمار نی   جلال نی جیوش نی پیاده نی سوار نی
فروش نی ظروف نی ضیاع نی عقار نی
بس است چهر و مهر او ضیاع من عقار من

همیشه تا بود مکان به حجر آبخوست را   همارهٔ تا در آسمان نحوست است لبست را
تقابل است تا بهم شکسته و درست را   چنانکه تند و کند را چنانکه سخت و سست را
تقدم است تا همی برانتها نخست را

خلخال مجد بارهٔ دولت سوار ملک
بازوی عدل بیروی زین شهسوار ملک

ای از نهیب تیغ تو دوزخ زبانهٔ — وی از نهیب قهر تو محشر فسانهٔ
از چنبر کمند تو گردون نمونهٔ — وز جنبش سمند تو دوران نشانهٔ
در صحن فطرت تو معانی سراچهٔ — از لحن فکرت تو معانی ترانهٔ
خورشید چرخ بزم ترا آفتابهٔ — ایوان عرش کاخ ترا آستانهٔ
هر فیضی از لقای تو عیش مخلدی — هر آنی از بقای تو عمر زمانهٔ
در خنصر جلال تو افلاک خاتمی — در خرمن نوال تو اجرام دانهٔ
چهرت چو مهر نور دهد بی وسیلتی — دستت چو ابر جود کند بی بهانهٔ
ملک ترا مدائن دنیا خرابهٔ — جود ترا معاون دریا خزانهٔ
مهر سپهر عزم ترا روزنامهٔ — گنج وجود جود ترا جامه خانهٔ
وصفت چو ذات عقل ندارد نهایتی — فکرت چو بحر عشق ندارد کرانهٔ
از لطمهٔ عتاب تو در جنبش است چرخ — با موج آسگون چکند هندوانه

جاه تو جامهٔ که جهان است ذیل او
جود تو خرمنی که وجود است کیل او

شاها خدایگان سپهرت غلام باد — بر صدرگاه سدهٔ جاهت مقام باد
چون فکرت قویم تو از جان قوام جست — بر فکرت سلیم تو از حق سلام باد
از گردگار قرعهٔ بختت بنام گشت — از روزگار جرعهٔ عیشت بکام باد
از تیغ روشن تو که برهان قاطع است — بر منکران بخت تو حجت تمام باد
چون کرم قز که رشتهٔ او هست دام او — بر گهای خصم بر تن خصم تو دام باد
مشکین مشام کلک تو چون عطسه زن شود — زان عطسه عنبر هفت فلک را زکام باد
بی گرمی سخای تو در دیگ آرزوی — هفتاد ساله پختهٔ آمال خام باد
بی ماه خلعتی می خلد بود حرام — با ماه خلعت می خلد بجام باد

زاں جوہری کہ از نفحات نسیم او　　بی نفخ صور مردہ شود حی بیاورید
زاں شربتی کہ در گلوی نخل اگر کنند　　بر جای نوش ہوش کند قی بیاورید
زاں پیشتر کہ طرۂ طومار عمر من　　چوں زلف تابدار شود طی بیاورید
طبعم ز ران شیر کباب آرزو کند　　ہاں ہیز مش ز تخت جم و کی بیاورید
در قم شراب نیست حریفاں خدا برا　　برتر نہید گامی واز ری بیاورید
مانا شراب ری ندہد سر مرا کفاف　　یک زندہ رود بادہ ام از جی بیاورید
ور جام بادہ ور دہن اژدہا در است　　ہمت کنید واز دہن وی بیاورید
پیچو لیش مدح شاہجہان خوشتر آیدم　　تا من روم ز خویش شماہی بیاورید

شہزادۂ ملوک سلیمان راستین
کش جم در آستان بود و یم در آستین

اورنگ ملک تاج سخا افسر کرم　　بازوی ترک پشت عرب پہلوی عجم
اکسیر فضل جان ہنر کیمیای علم　　رکن وجود رایت جود آیت کرم
میقات حلم مشعر دانش مقام فیض　　محراب علم کعبہ دین قبلۂ امم
عرق جمال مغز جلال استخوان فر　　الہام نظم سحر سخن معجز قلم
ایوان مجد طاق علا شمسۂ علو　　دریای فضل گنج عطا لجۂ نعم
شخص کمال روح سخا پیکر سخن　　جسم وقار چشم حیا عنصر ہمم
باب ظفر بنای ہنر دایہ خطر　　فخر پدر مطیع برادر مطاع عم
فرزند بخت بچۂ دولت نتاج تاج　　پیوند ملک وارث کی یادگار جم
قانون عیش اصل طرب فصل انبساط　　درمان درد داروی اندہ علاج غم
آشوب ابر آتش رزر مایہ سوز سیم　　طوفان گنج دشمن کان خانہ روب یم
ناموس عدل مہر زمان مایۂ امان　　قانون جود ناہب کان واہب درم
پیکان تیر نوک سنان نیش تا جخش　　جاسوس مرگ پیک فنا قاصد عدم
ہاروں حیا شعیب شرافت خلیل خوی　　یوسف لقا کلیم کرامت مسیح دم

کش جای دست بینی عمّان در آستین

ای زلف تیره هردم دامن فرازنی
تا دامنی بر آتش سوزان ما زنی

خواهی مگر که گل چینی از باغ چهر یار
کاینک همی چو گلچین دامن فرازنی

زنگی فروزد آتش و دامن بر او زند
زنگی نه بر آتش دامن چرا زنی

هندو گر آفتاب پرستد توای شگفت
چندین بر آفتاب چرا پشت پا زنی

زانسان که خویش را بحواصل زند عقاب
هر لحظه خویش را بر رخ دلربا زنی

بر روی یار من چو وزد جنبشت نسیم
مانی بزنگئی که بر و می قفا زنی

معذور دارمت اگرم قصد جان کنی
هندوئی و بخون مسلمان صلا زنی

بازو زنند بهر شنا اندر آب و تو
بازو همی بخون دل آشنا زنی

دلها نه کف ربائی و هردم بکار ظلم
تحسین کنی سپاس بری مرحبا زنی

کی سایه افگنی بسر ما تو کز غرور
بر فرق آفتاب فروزان لوا زنی

هندوی آستانهٔ شاهی از آن قبیل
هردم طپانچه بر رخ شمس الضحی زنی

شاهی که هست کشور او عالمی دگر
در ملک جم بود به حقیقت جمی دگر

ای زلف هر دلی که بود در ضمان تو
از فتنهٔ زمانه بود در امان تو

دل جای در تو دارد و تو در دل العجب
تو آشیان او شده او آشیان تو

جان چشم در تو دارد و تو چشم بر بجان
تو پاسبان او شده او پاسبان تو

چشم شبان تیره همی آرزو کند
تا از شبان تیره بجویم نشان تو

دامن فرو مچین که گرم جان رود ز دست
از دامن تو دست ندارم بجان تو

با ابروان بکشتن ما عهد بستهٔ
مشکل توان کشید ازین پس کمان تو

حالی مرا عنان تحمل رود ز دست
هرگه که باد دست زند در عنان تو

دلهای ما چو بار گران میکشی بدوش
چون موی از آن خمیده تن ناتوان تو

گویند سوی چین نرود هیچ کاروان
وین رسم بازگونه بود در زمان تو

نقد این زمان عرس جهان چون بعقد تست | با هر که جز تو اینش بگیرد حرام باد
گرد سمند و برق پرندت بروزگار | تا روز حشر مایهٔ نور و ظلام باد
وز زهرهٔ گفیدهٔ خصمت بروز کین | ناف سما و پشت زمین سبز فام باد

قاآنی ار چه سحر حلال آورد همی
کوته کند سخن که ملال آورد همی

ترکیب بند

در مدح شاهزاده فریدون میرزا سروده

ای زلف تیره سایهٔ بال فرشتهٔ | یا از سواد دیدهٔ حورا سرشتهٔ
آن رخ ستاره است و تو چرخ ستارهٔ | یا نی فرشته است و تو بال فرشتهٔ
بر گرد مه ز مشک سیه تودهٔ تودهٔ | بر سرخ گل ز سنبل تر پشته پشتهٔ
هندو بچهره لام کشند وین عجب که تو | هندوئی و بصورت لام نوشتهٔ
عودی نه عنبری نه نه نافهٔ | دامی نه حلقهٔ نه کمندی نه رشتهٔ
طومار عمر تیرهٔ مائی و از جفا | طومار عمر زنده دلان در نوشتهٔ
برگشتهٔ چو لشکر برگشته از قتال | مانا ز غارت دل ما باز گشتهٔ
بی کلفت مضار بسی قلب خستهٔ | بی زحمت محار بسی خلق کشتهٔ
در باغ خلد حبشی ازاں رو معطری | در آفتاب گردی ازاں رو برشتهٔ
از عود نرد باختی ازاں پایه پایهٔ | در مشک باد باختی ازان رفته رشتهٔ
دام دلی و در برت آن خال مشکبار | مانند دانه ایست که در دام هشتهٔ
یا تخم فتنه ایست که در مرغزار حسن | از بهر بذر کاری عشاق کشتهٔ
آید چو خاک مقدم شاه از تو بوی مشک | زلفا مگر به مشک فروشان گذشتهٔ

شاه جهان فریدون سلطان راستین

دلها کند بچین تو چون کاروان سفر
وز چین زلف تو برود کاروان تو

مانا غلام درگه شاهی از آن قبیل
خورشید سر گذارد بر آستان تو

درج عقیق و گوهر اگر نیستی ز چیست
آویزهٔ عقیق و گهر بر میان تو

نی نی چو من مدیح جهاندار گفته‌ام
کانباشته است از در و گوهر دهان تو

مشکین چو خلق شاهجهانی از آن بود
زیب عروس مدحت من داستان تو

شاهی که ز آب قهرش آذر بر آورد
در خاک تیره لطفش گوهر بر آورد

ای زلف گشته پیکر من مویی از غمت
از مویه وا نهم شده آمویی از غمت

جایی ندانم از همه آفاق کاندر او
چشمان من نکرده روان جویی از غمت

محراب وار خم شودم پشت بندگی
گر در رسد اشارهٔ ابرویی از غمت

چوگانم احتیاج نباشد که روز و شب
سرگشته‌ام چو گوی بهر کویی از غمت

گر صد هزار کوه گرانم نهد بدوش
آسان کشم چو کاه به نیرویی از غمت

جنت جهنمی شود از تف آه من
گر بشنوم بساحت آن بویی از غمت

جان کیست تن کدام صبوری چه تاب چیست
گر در رسد بشارت برغویی از غمت

تا بو که قصهٔ تو بپوشم از این و آن
آرم بهانه روی به هر سویی از غمت

موی از کلهم بر آمد و برنامدم ز دست
کز کف بیاختیده‌ام مویی از غمت

زانرو که برد باد بهر سوی بوی تو
رو می نهم چو باد بهر سویی از غمت

مانی غبار مقدم شه را ببوی و رنگ
زان در جهان فتاده هیاهویی از غمت

شاهی که کرده نو چو نبی دین ذوالجلال
بعد از هزار و دو صد و پنجاه و اند سال

ای زلف ای چو چنگل شهباز بیجهت
یا لیت الکم چنگل [illegible] باز نجست

دلبس نگونه تیره و در حمله چیره‌ئی
پر غراب و چنگل شهباز نجست

چون بخت دشمن ملک آشفته و لیک
چون خدنگ شاه سرکش و طناز نجست

یارب ہمیشہ شاہ جہان زیر رانش باد
بکرانی این چنین کہ ظفر ہمعنانش باد

1	432	433	4[illegible]	435	436	437	4
56	457	458	459	460	461	462	4
31	482	483	484	485	486	487	4
06	507	508	509	510	511	512	5
31	532	533	534	535	536	537	5
56	557	558	559	560	561	562	5
31	582	583	584	585	586	587	5
06	607	608	609	610	611	612	6

مطبوعات جدیدہ

(۱) اخلاق جلالی۔ ملک نذیر احمد ایڈیشن۔ مع حاشیہ اردو بطور فٹ نوٹ۔ قلم جلی۔ کاغذ سفید قیمت عہ مجلد ... عہ

(۲) حاجی بابا اصفہانی۔ ملک نذیر احمد ایڈیشن۔ بہ تصحیح و مقدمہ از آقا بیدار بخت خان ایم اے ایم او ایل ۔ ... ہے

(۳) تاثرات شرح رباعیات ابو سعید ابو الخیر (نو ترمیم) مع حالات و مقدمہ از آقائے رازی ... ۱۲

(۴) سیاحت نامہ ابراہیم بیگ دوم۔ بہ تصحیح و مقدمہ و فرہنگ از آقا بیدار بخت خان ایم اے ایم او ایل ... عہ

(۵) رباعیات باباطاہر ہمدانی۔ مع ترجمہ اردو و فارسی ... ۱۲

(۶) حبل المتین خلاصہ سیر المتاخرین؛ سوالاً جواباً۔ مع مقدمہ۔ مرتبہ آقائے رازی ۔ ... ۸

(۷) بادۂ شیراز۔ چالیس مضامین فارسی کا لاجواب مجموعہ۔ از خواجہ فیروز حسن بٹ ایم اے ایم او ایل ... عہ

(۸) لسان العجم یعنی ترجمۂ فارسی کی عدیم النظیر کتاب۔ جس میں امتحانات منشی، منشی عالم، منشی فاضل وغیرہ کے پانچ پانچ سال کے پرچوں کا صحیح اور مکمل حل بھی شامل ہے۔ از آقائے رازی ... ۱۲

ملنے کا پتہ

ملک نذیر احمد پرپرائیٹر تاج بکڈپو موہن لال روڈ لاہور

حجازی پریس لاہور میں باہتمام حافظ محمد اسمعیل پرنٹر چھپی اور ملک نذیر احمد پرپرائٹر تاج بکڈپو پبلشر نے شائع کی۔